

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

17de jaargang nr. 3

15 mei 1988

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermleden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Uithangborden te Gent (Vervolg)	122
Inventaire Archéologique : Het opschrift van het Gravenkasteel	128
Van Alle Markten thuis : De Hooiaard, de Koornmarkt, de Fruit- markt (Appel-, Krieken- en Pruimenmarkt), Stro- en Houtmarkt en de Boom- of Plantsoenmarkt	129
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods (Vervolg)	140
Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (Vervolg)	145
Onze Puzzel 1987 en Hendrik van Gent	156
Gentse revolutionaire figuren : Constant Hopsomere	160
Vraag en Antwoord	167
Documentatiecentrum. Werking 1987	174
Bibliografie	176
Gênsche Prâot	177
Het A.M.S.A.B.	178

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amansberg - Gent.

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

II. GEVELSTENEN

Gevelstenen zijn ook uithangtekens, nauw aan de uithangborden verwant. De oude Gentse gevelstenen zijn rechthoekige reliëfs, meestal in zand- of witte natuursteen vervaardigd.

Oorspronkelijk metselde men ze als benaming of huismerk ter hoogte van de eerste of tweede verdieping, in de gevel van burger- en gildehuizen. (1) De zgn. "gedenkstenen" worden niet behandeld.

Bij de noorderburen werden heel wat meer gevelstenen geplaatst.

Volgens Schiltmeijer (2) zouden ze bij ons minder nodig geweest zijn, gezien het aantal patroonheiligen van beroepen en ambachten aangebracht boven de huisdeuren of in nissen op de straathoeken, hetgeen reeds voldoende mogelijkheid tot onderscheiden van huizen en straten bood.

We troffen hier nochtans nog verschillende van deze reliëfs aan, hetzij op oude gevels in de stadskern als in de collecties van het Museum voor Stenen Voorwerpen, waar we exemplaren zagen die tot de XVIde eeuw teruggingen.

Bloeitijd

Vanaf de 16de eeuw begon de bloeitijd der gevelstenen. Hier was die natuurlijk aan de opkomst der stenen gevels gebonden.

Door het enorme brandgevaar was er in 1540 te Gent een uitdrukkelijk verbod uitgevaardigd nog houten gevels op te trekken. In 1598 werd deze ordonnantie opnieuw afgekondigd !

Toen tijdens de regering van Albrecht en Isabella de materiële voorspoed verbeterde, stelden de schepenen alles in het werk om de houten gevels te laten slopen; vanaf 1612 werden subsidies verleend aan diegenen die hun huis in steen verbouwden. Op die manier had men hier in 1672 reeds meer dan twaalfhonderd huizen in steen laten bouwen en in 't begin van de 18de eeuw waren het er vele honderden. (3)

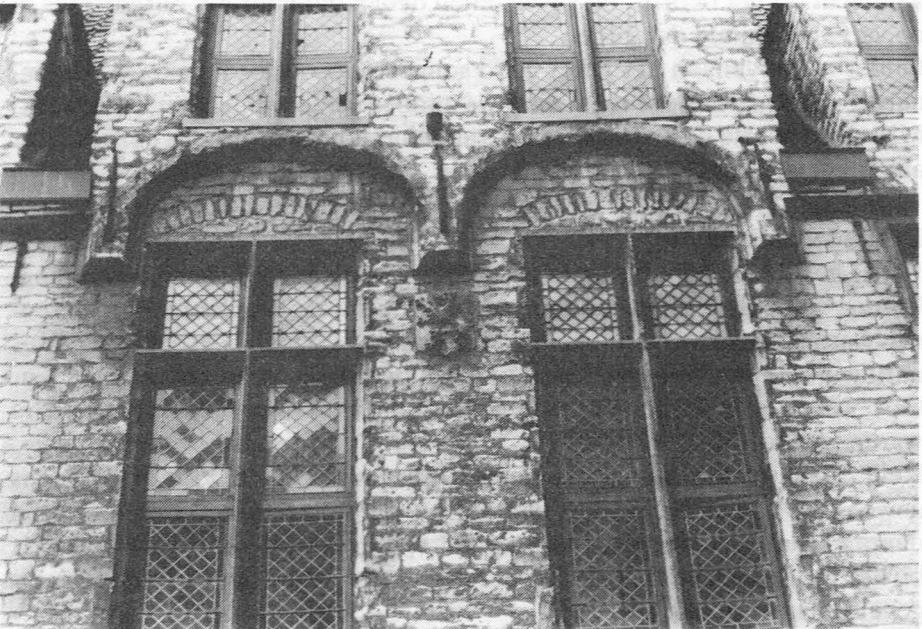
In de tweede helft van de 17de eeuw werden de gevels meer en meer versierd o.m. met beeldhouwde dolfinen, griffioenen, putti, vruchtenslingers en ook gevelstenen, o.m. cartouches waarop het bouwjaar in reliëf stond afgebeeld. (4) Enkele "cyraetsnijders van steenen ghevels" die toen te Gent werkzaam waren, zijn bekend, o.a. de Baudes uit 's Gravenbrakel, de Matthyssens en de van der Lindens uit Gent. De laatsten waren steenhouwers van vader op zoon. Op de gevel van hun huis op de Ketelvest beitelde een van hen het reliëf der "Vier Gekroonden".

Na 1750 werden minder gevelstenen aangebracht.

Tegenwoordig blijken ze weer in trek te komen maar de meeste exemplaren zijn uitsluitend decoratief bedoeld en daarenboven industrieel vervaardigd.

Grauwpoort. De drie Sleutels.

Hoogpoort 33. Samsonhuis. Schild met leeuw.

Geschiedenis

In 1871 beschreef Heinrich Jordan een reliëf “Ad Sorores IIII” (bij de vier zusters) uit het Museum voor Oudheden te Berlijn. (5)

Hij veronderstelde dat de gevelsteen een voorstelling van de (waardin) Flora was, de godin der zinnelijke vreugden, die zich als vierde zuster aanpreeft. Dat reliëf versierde waarschijnlijk een Romeins bordeel. Ook de “hospitia” of logementen hadden dergelijke herkenningstekens. In Rome was het de gewoonte het huis naar het beeldhouwwerk te noemen dat daaraan bevestigd was. “Ad Sorores IIII” wees wellicht én op het huis, én op de straat waarin het gebouw stond.

In Herculaneum en in Pompeï werden talrijke terracotta en stenen uithangtekens met figuratieve afbeeldingen teruggevonden. Ze werden boven het open winkelfront aan pilasters of pijlers vastgehecht. (6)

Bij onze gevelstenen kan men, uit afmetingen en afwerking, de ouderdom daarvan doorgaans aflezen. De oudste waren klein en eenvoudig tenzij ze waren voorbestemd voor gildehuizen. Ze waren overwegend rechthoekig. In de 17de en de 18de eeuw namen de randversieringen toe. (7)

Meerdere gevelstenen waren bij ons gepolychromeerd; sommige dragen daar nog de sporen van.

Uitzicht

Gevelstenen zijn hoofdzakelijk figuratief. Trokken de uithangborden de aandacht op het bedrijf, de gevelstenen deden dat voor het burgershuis of de verzamelruimte der gilden.

Onder- of bovenaan het reliëf werd soms de benaming ingekerfd. Eigenaardig genoeg was deze tekst dikwijls minder verzorgd dan het beeldwerk. Misschien achtte de artiest de tekst van minder belang of werd deze er later aan toegevoegd.

Behandelde thema's

Bij de gevelstenen komen bijna dezelfde motieven voor als bij de uithangborden wapenkunde, godsdienst en de uitbeelding van planten- en dierenrijk waren bronnen waaruit men doorgaans putte. Doch heel belangrijk was natuurlijk de symbolische afbeelding van beroepen, ambachten en gilden. Ook waren er gevelstenen die uitsluitend met teksten of met (bouw)data waren gevuld.

Reliëfs waarop mythologische personages voorkwamen, zijn er eveneens geweest. De renaissance, het humanisme en de rederijkerskamers waren daaraan niet vreemd. Doch het aantal overgebleven voorbeelden is niet bijster groot. Tijdens het slopen of heropbouwen van gevels zijn zeer veel gevelstenen vernield.

We hopen maar dat de nog bestaande oude gevelstenen in de toekomst een beter lot is beschoren.

Kleine Vismarkt 4-6 en 8. Tgroen Cruys en Tgouden Hant.

Beschrijving van enkele gevelstenen

Onder de nog bestaande Gentse gevelstenen troffen we een aantal exemplaren die op invloed van de HERALDIEK wijzen.

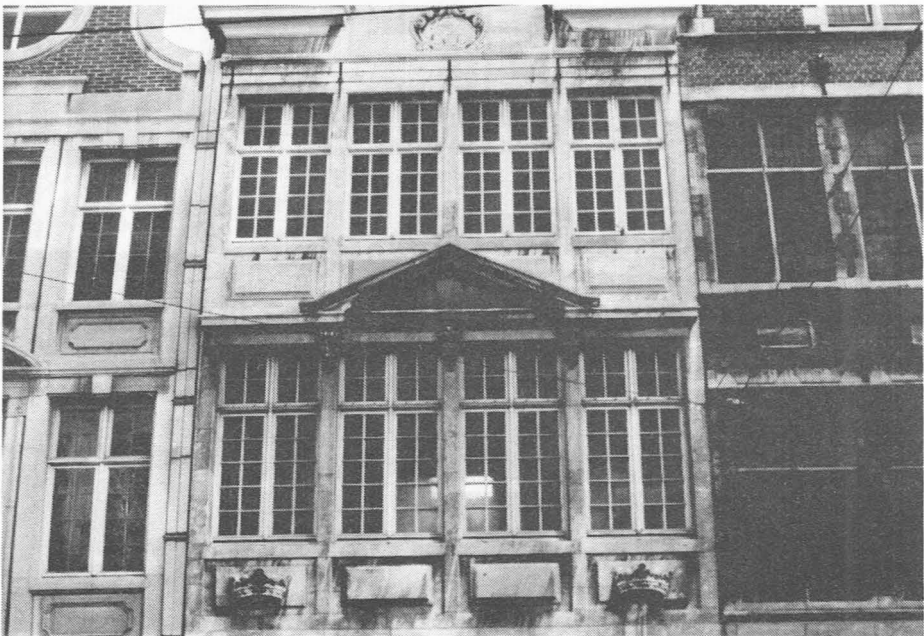
Enkele zijn uiteraard schildvormig, andere vertonen een heraldische opstelling van de voorgestelde objecten of ontleenden aan de wapenkunde : kronen, leeuw, de Maagd van Gent enz. of kleuren : rood, groen, goud...

De 18de-eeuwse gevelsteen "De drie Sleutels", versierd met de attributen van de brouwersgilde, op een gevel aan de *Grauwpoort* en de *Tichelrei*, was het kenteken van een brouwerij met die naam. In het gildeboek van de pijnders (1494) vinden we "Inden sleutelle over de scaepbrugghen" en in het Politye boeck van J. Billet (1663) is er ook spraak over het "Sleutelken" bij dezelfde brug. A. Van Werveke schrijft dat door deze brouwerij de oorspronkelijke benaming "Schaapbrug" in "Sleutelkensbrug" veranderde. (8)

Aan de gevel van het in 1481 in Brabantse gotiek opgetrokken Samsonhuis in de *Hoogpoort* zit een schildvormige steen waarop een leeuw staat afgebeeld. Dat gebouw was oorspronkelijk het ambachtsgebouw der goudsmiden. In 1614 werden er op de *Kleine Vismarkt* twee huizen naast elkaar gebouwd, "Tgauden Hant" en "Tgroen Cruys". (9)

De reliëfs werden in 1890, op last van de eigenaars, door beeldhouwer Pauwels hersteld. (10)

De gevelsteen van "Tgroen Cruys" is onherkenbaar weggesleten.

Korte Munt. Twee Kronen.

Tijdens een nogal recente restauratie aan een gebouw op de *Korte Munt* dat van 1728 dateerde, werden twee afzonderlijke kronengevelstenen geplaatst.

NOTEN

- (1) Alings, H.W., Gevelsteen. Winkler Prins Encyclopedie, Amsterdam, 1950, p. 478-481.
- (2) Schiltmeijer, J.R., De gevelstenen spreken, Amsterdam, z.d., p. 93.
- (3) Van der Haeghen, V. en Heins, A., Oude Gentse gevels, Gent, 1907, p. 4-5.
- (4) Deruelle, M.I.J., Vlaamsche Kunst, Gent, 1942, p. 113.
- (5) Jordan, H., Über römische Aushängeschilder, Berlin, 1871, p. 65-79.
- (6) Schiltmeijer, J.R., op. cit., p. 47-48.
- (7) Idem, op. cit., p. 80.
- (8) Van Werveke, A., Volksbelang, 10 oktober 1901.
- (9) In 1697 woonde er de Gentse drukker Joannes Eton.
Drukker Michiel de Goessin werkte er omstreeks 1755.
- (10) Van Werveke, A., Volksbelang, 4 oktober 1890.

Lode HOSTE
(*t Vervolgt)

HET VERDWENEN HUIS "DE SLEUTEL" OP DE ZANDBERG

ERRATUM. Mogen wij aan onze lezers vragen de volgende correctie te willen aanbrengeu ?

Op p. 25 (Gh.T. 1988 - Nr. 1) zou op de laatste regel van het artikel de verwijzing (2) moeten veranderd worden in (21) en (afb. 10) in (afb. 11).

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 181

Op 30 september 1900 stelde Julius Vuylsteke, in de rubriek "Opschriften - Gravensteen - XIIe eeuw (1180)", in het Vlaams een fiche op over

HET OPSCHRIFT VAN HET GRAVENKASTEEL

(Wij laten de spelling ongewijzigd).

Foto Stadsarchief

In den voorgevel van het poortgebouw van het Gravenkasteel staat, op drie opeenliggende steenen, het opschrift waarvan wij op ons nr. 182 een photographische afbeelding en hiernevens eene kleine teekening geven.

Het effen vlak, dat het opschrift draagt, is, in vierlobbige vorm, in de drie steenen uitgehold op eene diepte van 5 cm.

Die drie steenen zijn van blauw Doorniksch arduin, terwijl de gevel van het poortgebouw overigens is opgetrokken in een zeer harden rosachtigen zandsteen uit de omstreken van Mons of van Béthune.

De reden, waarom men hier bij uitzondering Doorniksch steen

heeft gebruikt, zal wel zijn dat deze door den steenhouwersbeitel gemakkelijker te bewerken was.

Het vierlobbig vlak, waar de letters 3 tot 3 1/2 millimeter ingebeiteld zijn, is 80 cm. hoog en evenveel breed. De boorden, waarin het omsloten is, staan rechthoekig. De vier lobben zijn rondbogig, 36 cm. breed aan de basis en 20 cm. hoog.

De onderste boord van dit vlak bevindt zich op eene hoogte van 9,06 meters boven den grond, 4,80 meters boven het gewelf der poort.

Het opschrift bestaat uit acht regels.

De bovenste steen draagt de twee eerste, de middelste de vier volgende, de onderste de twee laatste.

De eerste regel is onduidelijk geworden; nochtans zijn de omtrekken van ANNO 1 nog te herkennen. Van den tweeden regel is zichtbaar CA...O.. (ongetwijfeld CARNATIONIS).

De andere zes regels zijn nog allerbest bewaard, al de letters volmaakt leesbaar.

De inhoud luidt als volgt (de leemten in den tweeden regel en de verkortingen aangevuld zijnde) :

ANNO IN-
CARNATIONIS
M.C.LXXX
PHILIPPUS, COMES FLANDRIE ET VI-
ROMANDIE, FILIUS THIRICI COMITIS
ET CIBILIE
FECIT HOC CAS-
TELLUM COMPONI.

Dat wil zeggen :

“Ten jare van de Menschwording 1180, Philips, graaf van Vlaanderen en van Vermandois, zoon van graaf Diederik en van Cabilia, deed dit kasteel bouwen.”

In de steenen van het opschrift zitten de punten van vijf pinnen, waaraan in vroeger tijd eene bronzen of koperen plaat was vastgehecht, die ook van vierlobbigen vorm was, en ook een opschrift droeg.

Voor verder inlichtingen moet, ik korthedshalve, den lezer verwijzen naar mijne beschouwingen over beide opschriften, opgenomen in de *Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde van Gent*, deel IV, blz. 1-54.

VAN ALLE MARKTEN THUIS

Deel 4. De Hooiaard, de Koornmarkt, de Fruitmarkt (Appelmarkt, Krieken- en Pruimenmarkt,) Stroo- en Houtmarkt en de Boommarkt of Plantsoenmarkt.

De Hooiaard

De Hooiaard ontleent zijn naam aan de aert of aarden aanlegplaats waar de schepen het hooi losten dat op deze plaats op de Leie ter markt gebracht werd.

In de 18e eeuw spreekt men ook van Koeyaerd of Koeiaard omdat hier op dinsdag een veemarkt gehouden werd die, na een periode van verval en achteruitgang, in 1756 door het magistraat terug werd ingericht. Het woord Hoyaert komt reeds voor in de stadsrekening van 1725 blz. 457 (1).

De Hooiaard is een brede straat van de Grasbrug tot aan de Koornmarkt. Het gras of hooi werd hier ter plaatse verhandeld. Ook de Grasbrug werd er naar genoemd. Toen daar dan gedurende de 18e eeuw de veemarkt gehouden werd, veranderde de naam van de brug mee in Veebrug. Het steegje,

dat thans door hekkens is afgesloten, dat van de Graslei naar de Koornmarkt loopt, heette Schutteveestraatje of Schuddeveestraatje, “t welk aenduidt dat men er het vee plaetste, schutte, borg of bewaerde tot dat het kon verkocht of geslacht worden.” (2) Ook de nabijheid van het Groot Vleeshuis is een verklaring voor deze naamverandering.

De Koornmarkt

De oudste benaming die wij voor de Koornmarkt terugvinden is Coornaert. Het betekent net als bij Hoyaert aarden aanlegplaats waar koren of graan gelost werd, later markt. Hier stelden de berrieleggers of graankooplieden hun zakken voor het groot publiek open en had de graanhandel plaats. Nog in 1905 vermeldt de Wegwijzer voor Gent dat de graanmarkt gehouden wordt van 6 uur 's morgens tot half één 's middags.

Een schepenverordening van 1532 bepaalde dat al het koren dat met marktschepen naar Gent aangevoerd werd om er verkocht te worden “moest ten aerde of ter marct gebracht worden.” Daar moest het dan tot 's middags 2 uur blijven, en zo het onverkocht was, moest het de eerstvolgende marktdag “terug ten aerde komen”.

Geen landman of handelaar mocht zijn graan laten verkopen of meten dan door zijn eigen bedienden of personen die hij daarvoor van buiten de stad had meegebracht.

Zeven jaar later kondigden de schepenen een beslissing af volgens welke het de vrouwen die een graanzolder hadden verboden was op de Koornmarkt te komen “omme de onghereghelthede, daghelics bij toedoen vanden zelve vrouwen aldaer ghebuerende”. (3)

De plaats waar het graan gesteld mocht worden, was aangegeven door een lijn van witte straatstenen en in de 17e eeuw waren er iedere vrijdag twee schepenen op de markt aanwezig “ten fijne aldaer gheene frauden en sauden geschieden tot verdruck van t'aerme ghemeente.” Daar graan het basisproduct was van het brood, het meest onmisbare levensmiddel uit die tijd, moest deze anti-fraudemaatregel genomen worden om ongewenste prijsverhogingen tegen te gaan. Broodrellen kon het stadsbestuur missen als de pest.

Wat nu het onverkochte graan betrof, dit diende tijdelijk opgeborgen te worden in “aardhuizen” ook wel “strekhuizen” genoemd. Daar waren eveneens reglementen voor, vervat in een ordonnantie van 8 oktober 1546 en een andere van 9 augustus 1558. De prijs voor het stellen van 't graan was door de schepenen vastgesteld, zodat er daaromtrent geen geschil kon ontstaan.

Nochtans rees er in de 15e eeuw betwisting tussen de gemeente en de vorst omtrent “den strekele”, daar hij dit recht had afgestaan, waartegen het Gentse magistrat een proces inspande dat tot in het Parlement van Parijs werd gevoerd !

Fig. 1. Koornmarkt Vergroting v.e. stereokaart v.d. Gentse fotograaf Charles D'Hoy. ± 1868.
De huifkarren worden geladen.

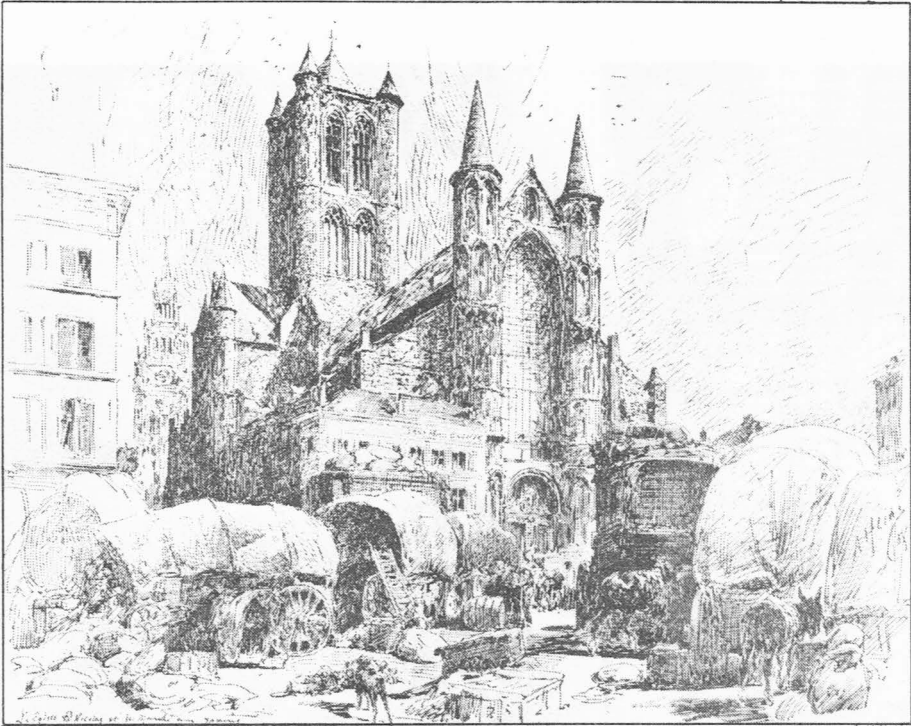

Fig. 2. Drukte op de Koornmarkt (Tekening A. Heins 1888).

Het Rijke-gasthuis stelde de schepenen voor deze ook toen al dure rechtzaken voor eigen rekening op zich te nemen en deze rechtzaak verder af te handelen, waarop de wethouders hen al de voordelen van “den strekele” of stapelbelasting overlieten. (5)

Destijds waren er 31 zulke stapelhuizen op de Koornmarkt. Dit aantal verminderde langzamerhand en in 1748 waren er nog slechts 4 : De Cleppe, 't Saeck, den Sack en den Leeuw.

In 1719 ontwierp Bernard de Wilde het oude stapelhuis dat in 1896 afgebroken werd om vervangen te worden door het hoofdpstkantoor van Louis Cloquet. Door de aanleg van de St-Michielselling sneuvelden heel wat huizen in de Sterrestraat, genoemd naar de herberg “de Sterre” (6) op de hoek. Zo verloor de Koornmarkt zijn gesloten karakter door het opengooien ervan voor een nieuwe autoweg naar de kust. Het tijdperk van Koning Auto was aangebroken.

De Koornmarkt was verder ook nog de vertrekplaats van de “diligentiën” en de “voermans”. Later verhuisden deze laatsten naar de Graslei om de hoek en na de aanleg van de nieuwe Lievekaai, daarheen.

De vrijdag werd er tot voor enkele jaren nog de “beurs” gehouden waar vooral in de cafés “Den Nieuwen Boer” (later “Maagd van Gent”) en “In de Koornmarkt” (nu café “Borluut”) allerlei zaakjes beklonken werden.

MAANDE DES JAERS 1855.	Witte tarwe.		Roode tarwe.		Rogge.		Haver.		Gerste.		Boekweit.	
	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.	Hoeveelheid verkocht.	Middenprys.
	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.	Hect.	F. C.
January . . .	550	29,30	1900	50,15	1964	19,04	929	10,83	31	12,57	10	17,62
February . . .	428	28,97	2682	29,08	1340	18,43	880	11,46	9	11,53	13	15,30
Maert	472	28,22	3500	28,09	2114	18,18	1395	10,58	6	13,30	10	17,35
April	274	29,84	1817	29,79	1239	19,59	987	10,93	19	13,86	28	17,92
Mei	506	50,35	2267	50,89	1222	21,02	958	11,27	4	15,00	12	22,45
Juny	504	56,43	1689	56,51	1749	22,79	1425	13,41	7	15,58	48	22,68
July	273	53,12	1623	54,88	1728	18,61	850	11,42	19	11,50	19	21,20
Augustus . . .	406	33,53	1678	33,59	1750	20,90	888	11,92	87	13,62	99	19,89
September . .	438	36,74	1535	36,46	1650	23,49	821	11,66	133	16,90	460	19,44
October	416	37,61	884	37,29	1618	23,97	702	12,06	33	18,54	206	19,37
November . . .	508	59,31	1419	39,14	1986	24,47	887	12,22	64	17,54	158	19,04
December . . .	508	37,73	1136	37,57	1336	25,14	700	11,67	6	18,00	21	20,80
TOTAAL	4508	35,83	21758	35,75	19876	21,28	11402	11,62	392	14,86	1084	19,43

Fig. 3. Tabel van de in 1855 verkochte hoeveelheden graan in hectoliter met de vermelding van de gemiddelde prijs.

De vrijdagmorgen was er ook openbare verkoping, meestal van door de deurwaarder aangeslagen goed. De meest bizarre verkoping kon men meemaken in 1904 toen men er de olifant Betsy en andere "wilde beesten" van de ter ziele gegane "Jardin Zoologique" of "beestenhof" onder de hamer bracht. Het beestje werd gekocht voor enkele honderden franken door Cieske de Gistmarchand. Toen hij daarvoor niet snel genoeg een koper vond besloot hij maar het beest te laten slachten en er in hotel Gambrinus in de Vlaanderenstraat een vreetpartij mee te organiseren. Smakelijk ! Deze openbare verkopen liggen ten grondslag aan de uitdrukking : "Op de Koornmarkt zitten of geraken" of "iemand op de Koornmarkt brengen".

De Fruitmarkt

Op de Koornmarkt verkocht men vroeger niet slechts granen en zaden doch in de eerste helft van de 14e eeuw verkocht men er ook brood. Dit gebeurde voor het Chatelet of stadsgevangenis waar men in 1365 voor het eerst ook de markt voor ajuin opende. Later verhuisde die naar de Hoogpoort aan het stadhuis.

Voor deze stadsgevangenis, waar nu het hoofdpstkantoor staat, was ook

de fruitmarkt. Iedere vruchtensoort had er een vaste standplaats. DE APPELMARKT bijvoorbeeld was “over de greppe” van het Chatelet naar de afspanning “de Sterre” en van daar naar het hoekhuis bij het St.-Niklaaskerkhof, waar de fruiteniersnering lange tijd haar bijeenkomsten hield.

De appels werden verkocht in grote fruitmanden of “appelbennen”. Deze naam werd ook overdrachtelijk gebruikt als spotnaam voor een fruitverkoopster. Dat zij een behoorlijk woordje konden “placeren” blijkt uit het verwijtsel “appelwif” waarmee men een grote babbelaarster of een marktkraai bedoelde. Ook “kijven gelijk de appelwijven” liegt niet om hun verbaal kunnen.

Dichter bij de kerk dan weer, tot aan de genoemde “grebbe” voor het Chatelet was gedurende de 18e eeuw de KRIEKEN- EN PRUIMENMARKT (7)

Voor de ingang van de kerk hield men ook de STRO- EN HOUTMARKT. Stro werd in de stad vooral gebruikt om in kerken en kapellen over de grond uit te strooien tegen de koude voeten. (8)

Hout ging men in de omliggende bossen rapen of hakken. Men sprak van “blocke, fausseele, mutsaerde, falourde (takkenbossen), of beringhout”. Een schepenverordening van 1575 vertelt ons dat men brandhout verkocht aan de Turrepoort of Torenpoort aan het begin van de Hoogstraat, aan de Lievebrug, de Ketelbrug en de Nieuwbrug, wat de aanvoer per schip toeliet. Op de Oude Houtlei was naast een markt voor brandhout ook een markt voor timmerhout.

Als andere brandstof gebruikte men nog houtskool. In het stadhuis verwarmde men er de kapel van de rekenkamer mee. Ook de stadswakers op de St.-Niklaastoren brandden er in hun wachtkamer. De houtskool werd toen verkocht voor het stadhuis. Schepenen en stadswakers moesten dus niet ver lopen.

Turf werd volgens een verordening van 1288 gebruikt in ververijen, brouwerijen en steenovens. In de middeleeuwen verwarmde men er de meeste kamers van het stadhuis mee. Turf werd te koop gesteld aan het Rendelgat bij de Minnemeersbrug. Het werd er met turfschepen aangevoerd uit de Waaslandse Moeren, de Durmestreek tot Berlare en in 1753 zelfs uit de omstreken van Geraardsbergen.

Steenkool, smedekolen of “charbon de fèvre” zoals men ze toen noemde, werden alleen in de smidse gebruikt. Zij werden van uit Newcastle in Engeland met zeeschepen gehaald “aan het kasteel aan de Tyne”. Het duurde nog tot de 18e eeuw eer de steenkool voor kachels algemeen in gebruik kwam. (9) Te Gent waren kolenhandelaars ook weer vooral in de omgeving van Waterloo gevestigd, wat het overslaan uit de koolscheepjes vergemakkelijkte.

Keren wij na deze warme uiteenzetting terug naar de Koornmarkt, waar

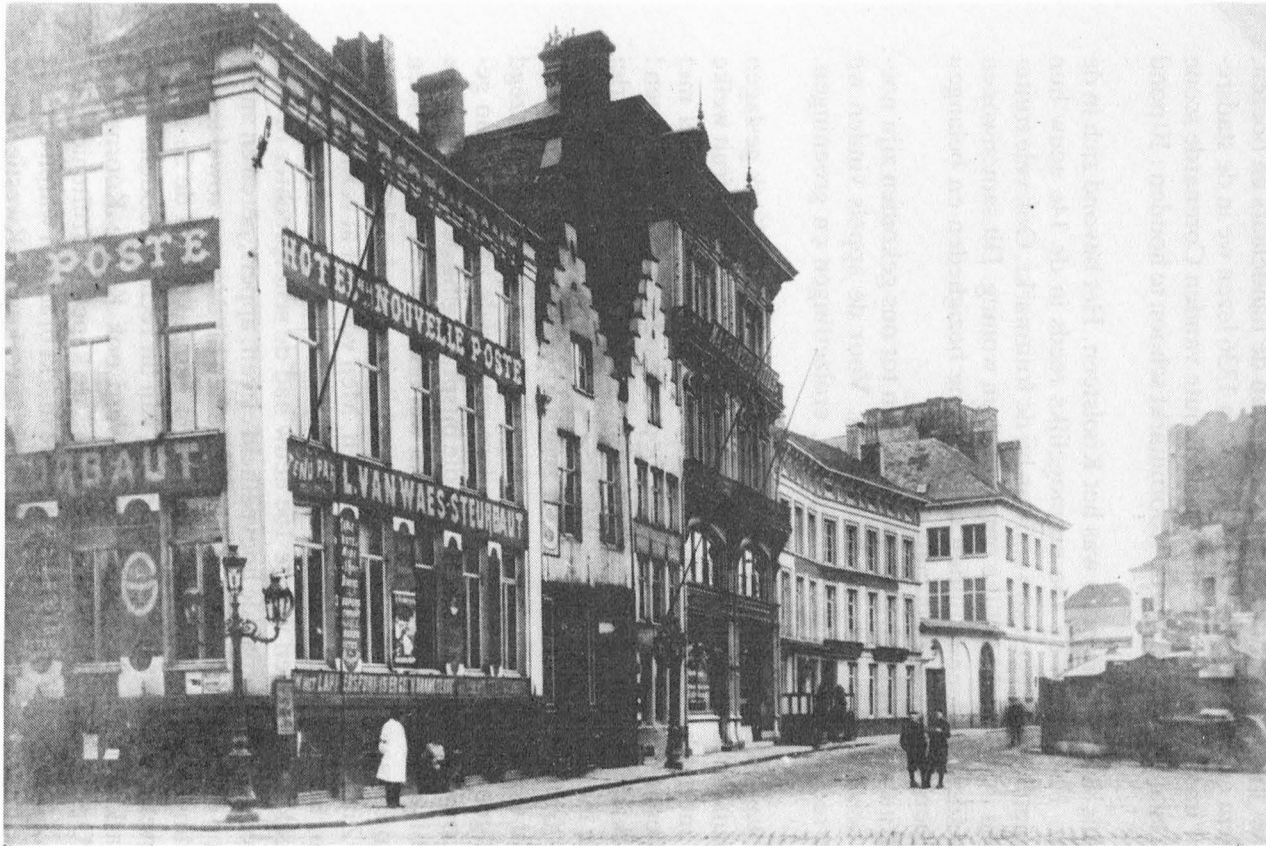

Fig. 4. De Sterrestraat omstreeks de eeuwwisseling. Op het einde v.d. straat ligt de oude, draaiende St.-Michielsbrug. Rechts de Koornmarkt, links gaat men naar de Veldstraat en is nu Mac-Donalds. De nieuwe post is er nog niet. Men is het huizenblok nog aan het afbreken (rechts). Toch draagt het hotel op de hoek reeds de naam "Hôtel de la Nouvelle Poste". Het zal enkele maanden later zelf volledig gesloopt worden met alle huizen ernaast. Op de achtergrond de St.-Michielstoren. Onder "Hôtel de la Nouvelle Poste" : café "In 't Lappersfort is er geen drank te kort". Hier op de hoek was de fruitmarkt, de boom- of plantsoenmarkt. (foto Geo Pieters - verz. E. Levis)

men zo'n verscheidenheid aan waren verkocht en waar zoveel begankenis en gerij van gespannen en karren was, bleef er na elke marktdag natuurlijk een behoorlijke portie viezigheid achter. Er was dus dringend iemand nodig om het marktplein, na het opkramen van de handelaars en boeren, met de bezem een grondige beurt te geven. In 1336 lezen we in de stadsrekeningen : "item ghaven sij Willekine Scrihoute vanden Corenarde scone te houdene tsiars X lib." (...om de Koornmarkt schoon te houden : 10 pond 's jaars.)

Het gildehuis van de fruiteniers was het Koolsteen. Het bevond zich in de Sterrestraat. Het was in de 15e en mogelijks reeds in de 14e eeuw hun lokaal dat niet beter gelegen kon zijn dan bij de fruitmarkt. Ook vele fruiteniers hadden in de onmiddellijke omgeving hun woning. Dit samenwonen had verscheidene redenen. Buiten hun gemene bezigheden en belangen hadden zij een ruime verkoopplaats nodig.

Onder de fruitnamen die uit de middeleeuwen tot ons gekomen zijn noemen we : keizers-, huwiers-, en kraaiperen. Voor de appels vinden we Nevelse surreelen, oogelingen, stinningen, croizettingen en groeningen. (10)

De nering was ontzegd aan allen die in de ban der Heilige Kerk geslagen waren. Berufsverbote avant la lettre dus. Voor elke mudde (11) fruit welke men deed meten betaalde men 8 grooten. Het drijven van handel met onvrije lieden werd gestraft met een verkoopverbod gedurende 40 dagen ! Aan hun lokaal hadden zij ook "eene verjuys-perse" of katrol om allerlei goederen te laden en te lossen.

Ook bij de fruiteniers werd de wet der zedelijkheid streng in acht gehouden. Een lid van de nering werd in 1402 door de deken zijn beroep ontzegd omdat hij, gehuwd zijnde, met een andere getrouwde van haar man gescheiden vrouw, samen woonde. Tegen die uitspraak ging de veroordeelde in beroep bij al de neringdekens, die hem wel terug het recht verleenden om voor zijn kraam te staan, maar die zijn bijzit verboden iets of wat te verkopen. Zij mocht enkel de mand dragen. Men vond dit al vernederend genoeg voor het "ergernis gevende wijf". (12)

Tot omstreeks het midden van de 16e eeuw had de scherprechter of beul van Gent recht op een bepaalde hoeveelheid eieren, appels, peren en ander fruit, hier op de markt te koop gesteld. Aangezien hij daarvan zowel tegenover stedelingen als landlieden misbruik had gemaakt werd de 3e maart 1541 op bevel van het magistraat de heffing van dit recht verboden.

De fruitmarkt "tussen de vier greppen" werd ook Kleine Koornmarkt genoemd. Op de hoek van de Veldstraat was de kapel der fruiteniers. De boeren die 's morgens vroeg het fruit naar de markt brachten waren er eerst verplicht de mis te horen vooraleer hun fruit te verkopen. Kwestie van de offerblok een beetje te spijzen.

Van af het einde van de 18e eeuw kreeg de Kleine Koornmarkt er nog een

22. — GAND. — MARCHÉ AUX FRUITS.

Fig. 5. Fruitmarkt op de Graslei. Toen men in het begin van deze eeuw de Sterrestraat verbreedde en de St.-Michielsbrug herbouwde, kwam de autoweg Brussel-kust dwars door de fruitmarkt te lopen. Verhuizen was de boodschap.

“De goeien appel !” gromden de fruitboeren. (postkaart verzameling E. Levis)

bedrijvigheid bij : namelijk de BOOMMARKT of PLANTSOENMARKT waar men wekelijks allerlei groene planten en jonge boompjes verkocht. De huidige Cataloniëstraat heette vroeger Fruitenierssteghe. In 1836-37 is ze recht getrokken en aanzienlijk verbreed geworden.

NOTEN

- (1) Victor Fris, "Oude straatnamen van Gent".
- (2) J.J. Steyaert, "Volledige beschrijving van Gent" 1857, p. 52, § 24 "up der Leie bi der Vee-brugge" - 1435.
- (3) Register B.B., 248.
- (4) Stadsrekening over 1650-1651.
- (5) Sceepenen vander keure jn Ghendt ansiende dat tupstellen vanden strekele vanden grane binnen dezer stede grootelick beieghent den scamelen landtvolcke, die huerlieder graen daghelick bringhen ter venten binnen der zelve stede upden Coorenaert, mids dat de ghone, die jn pachte curtelinghe ghenomen hebben, nyet en bewaren der voorseider landtlieden graen, alst hemlieden overe ende jnstellich blijft ende nyet vercoopen connen, noch gheene husen hebben omme tzelve graen te stellene ende bewarene totten naersten aertdaghe, also men plach van ouden tijden ende voor tupstellen vanden verpachtene vanden voorseiden strekele, ende overmids der menichfuldegher clachte, daerof commende, ende ghemeeert dat diversche landtlieden omme tzelfs ghebrecs wille, hebben ghelaten te hantierene de maerct ende aert vanden grane binnen dezer voorseide stede ende ghecoren nieuwe plaetsen ende maercten, daer zij huer graen ghevoert ende ghepennicht hebben, jn grooter quetse ende achterdeele vanden scamelen jnsetenen vander voors. stede, hebben gheconsenteert ende ghewillekuert dat alle de ghuene, die strekele houden willen ten voornomden Coorenaerde, ende husen ende plaetsen omme tgraen vanden landtlieden te stellene, te herberghene ende besorghene, wonende ontrent den voornomden Coorenaert, zullen moghen den zelve strekele hantieren ende hauden ende besorghen, alzoot hemlieden gheliefte, te alzulcken redelicken loone ende prise, als men van oudts tijden ende voor tvoornomde pachten vanden strekele plach te doene ende daertoe ghestelt heeft. Ende uute dien dat ter causen vanden ghiften, die onse harde gheduchte heere ende prince vanden zelve strekele onlancx leden ghedaen heeft, zeker appel ghedaen es vander stede weghe ende verheven jnt parlement te Parijs jeghens de zelve ghifte, so eist dat de broeders ende zusters vander lazare binnen der voornomde stede, Jan Wandelaert, Mathijs Pedaert, Jan de Mutere, Gillis Sncevoet, Jacob Temmerman, fs Rogiers, Jan de Costere, de weduwe Gillis Sncevoets, Gillis vander Haghe, backere, de weduwe Ghiselins ende Arent de Costere, de welke alle ghehuust zijn ontrent den voorn. Coorenaert, ende die den voornomden strekele ende graen plaghen te haudene, bewarene ende besorghene, hebben beloofd ter kennesse van scepenen voornomt anne te nemenene voor de voornomde stede, ende uuter name der zelve, de cause ende actie vanden voornomden appele ende de stede tonthefene vanden voorseiden costen ende lasten, die de stede daeromme toecommen zal moghen jn tvoornomde parlement, thuerlieder coste; dies zullen zij hebben de baten ende profiten ende emolumenten vanden voornomden strekele ende vanden voorseiden grane te husene, besorghene ende bewarene, ghelijc dat zij plaghen

voor de voorseide gifte ende voor tverpachten van dien... Actum de IXe van ougste XIVE LVIII.”

(Register K K, 317e).

- (6) “Betaelt Herman Hermans, hostelier jn *de grootte Sterre*, de somme van VIII ponden gr. over het stallen van vijftich peerden den tijdt van XXXII daeghen.”
(*Stadsrekening over 1679-1680*)

Zie ook de *Gazette van Gent*, 12 Maart 1789.

...“Gecocht ter behouf vanden huuse van *der Sterre*... deen heelft van den houhuuse... naest den godshuuse gheheeten *tSente Niclaus cappellekin*, ooc *de Sterren* toebehoorende, ende den houc van Danele Duunghelse huuse an dandre.”

(*Act. en Contr.*, keure, 1480-81, 22).

- (7) “Ontfaen van Gillis de Scutere over de hueringhe vanden kriecken, kersen ende pruymen maerct, diemen vercoopt voor tkeerchhof van St. Niclaus totter greppe vanden Chastelette... XXI s. gr. VI p.”

(*Stadsrekening over 1575-1576*).

- (8) Alfons Van Werveke, “Bijdrage tot de geschiedenis en de oudheidkunde van Vlaanderen”, Gent 1927, p. 78.

1410 : “wit stroo om in de kapel te leggen ten einde de voeten tegen de koude te beschermen.”

- (9) Alfons Van Werveke, “Gedenkbladen uit het leven onzer Voorouders” 1936, p. 152-155.

- (10) Acten en Contracten, keure 1448-1449, p. 71.

- (11) mudde = inhoudsmaat voor droge waren = 1 hl, ook gebruikt voor aardappelen of steenkolen.

- (12) “Kenlic zij allen dat hute dien dat Jan Stuerbout, als deken van den fruteniers, adde verboden Janne van Beune sine neringhe te doene ende siin coepen ende siin doen vercoepen omme dies wille dat hi sine weerdine, die niet vrij en es, ter venten set ter vrijer maerct, omme siin fruit te vercoepene, ende omme dat zij beede onwettelic saten, want sii adde in desen tijt eenen ghetrauden man ende hij hadde een ghetrauwet wijf; waer up de vors. Jan van Beune verandwoerdde ende seide, dat sii ware siin jonewijf ende dat hiise also wel te venten setten mochte als andere fruteniers, die daghelicx hare joncwive ter maerct setten, up dwelcke de dekenen, ghehoirt al datter partien meer toe segghen wilden, so waest dat zij wijsden, ghemeerct dat zij beede also onwettelic saten, dat Jans weerdine vors. nemmeer ter vrijer maerct eenich fruit vercoepen of venten sal hare of den vors. Janne van Beune toeboerende in eenigher manieren, behouden dien dat sii sal moghen helpen draghen tfruit van in huus ter maerct. Dit was ghewijst ende uutghegeven bij Jacop van den Houdenhuus, als overdeken, en biden ghemeenen gheselscepe vanden dekenen sine ghesellen, den XXIXsten dach in oymaent als men screef M. IIIIe ende twee.”

(*Neringarchief*).

Eddy LEVIS

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDA-TIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1847 (vóór). C. Carton (285) heeft te Gent tegen een gevel van een huis een borstbeeld gezien van Jan van Eyck, die volgens de schrijver daar zou gewoond hebben (cfr. 1828). Hij vermeldt echter de straat niet. Inmiddels (1847) werd er verder onderhandeld om de panelen van Adam en Eva te verwerven (noot 170).

1849. In de historische stoet der Graven van Vlaanderen te Gent stonden 3 prominente figuren op de troon van de wagen van de schilderkunst : Hubert, Jan en Isabella van Eyck. Op een zijvlak van de troon was de Godde-Almachtige-figuur van het Gentse retabel afgebeeld. De ontwerper van deze wagen was Felix De Vigne (286).

1856, augustus 16-december 7. Uit het verslag van de Koninklijke Commissie voor Monumenten aan de Minister van Binnenlandse Zaken blijkt dat de 6 te Gent bewaarde panelen in slechte toestand verkeren (noot 6b). Om die reden verzocht een lokale commissie aan de autoriteiten in 1857 om de panelen te laten restaureren.

1858, januari 29. De restaurateur A. Carbonelle bood aan de Koninklijke Commissie zijn diensten aan en maakte een gedetailleerd rapport van de toestand van de Gentse panelen (noot 6b). Doch de overheid liet op 18 maart een rapport opmaken van de toestand; dit rapport werd op 12 april overgemaakt aan de Gentse magistraat. Op 25 maart werd er een uitgebreid rapport opgemaakt. Hetzelfde jaar nog werd op 2 november de restaurateur Donselaer betaald voor de restauratie van de Adam- en Evapanelen (noot 224).

1859. De overige Gentse panelen werden tussen 3 mei en 9 juni eveneens gerestaureerd door Donselaer. Op 9 juli werden de centrale panelen terug in de Vytkapel geplaatst door de schrijnwerker L. De Craecker en diens zoon. F. Putsys maakte een gordijn om de panelen te beschermen en F. Caerdinael schilderde de ijzeren afsluiting voor de Vytkapel.

1860 (omstreeks). Dhr. F. Van Bost deelde me vriendelijk mee dat in de map met de zichten van Gent uitgegeven door J. Pellizzaro, Zonnestraat 3 te Gent, een litho zat van het volledige retabel getekend door P. Degobert en gegraveerd door H. Borremans.

1861, april 19. Na een langdurig overleg besloot de kerkfabriek de panelen van Adam en Eva te verkopen aan de Belgische staat, die ze toewees aan de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel. Om het retabel te vervolledigen kocht de Belgische regering de kopieën van Michiel van Coxie bij de antiquair van Nieuwenhuys voor de prijs van 20.000 fr. (met uitzondering van de Adam- en Evapanelen). Op 12 mei werden de kopieën aan de vier originele panelen bevestigd.

1862. De panelen te Berlijn werden voor de 1ste maal gefotografeerd.

1864, september 5. Koning Leopold I huldigde het standbeeld van Hubert en Jan van Eyck vervaardigd door Leopold Wiener op het marktplein te Maaseik in. Voor de portretten nam hij de 1ste (Hubert) en de 4de ruiter (Jan) van het gestolen paneel als voorbeeld (287). Voor deze gelegenheid maakte Wiener een gedenkpenning (288).

1865. Victor Lagye maakte kopieën naar de Adam- en Evapanelen voor 50.000 fr. Verschillend van de originelen zijn de behaarde aankledingen en het opschrift : "Eva Occidento Obevit (i.p.v. Obfuit)". Deze kopieën (Gent, St.-Baafskathedraal) werden bevestigd aan de kopieën van Coxie (die Van Nieuwenhuys gekocht had voor 10.000 fr. van koning Wiilem II van de Nederlanden).

1867. R. Donselaer reinigde voor 4 fr. het retabel, waarschijnlijk ging het hier om de luiken. Op 15 juli fotografeerde De Laetre de vervolledigde polyptiek. Deze foto's werden gepubliceerd in "Le Journal des Beaux-Arts" op 15 juli 1867 (De foto's worden thans bewaard in het Gents stadsarchief, Atlas Goetghebuer 52 farde 104). Na 11 april 1869 werden de panelen te Gent gefotografeerd door Fierlants (noot 6b). Pas op het einde van 1869 werden de panelen terug in de Vytkapel geplaatst, waar ze opnieuw vernist werden door Donselaer.

1878, augustus 19. Reeds in 1873 had Hendrik Oickerij het ontwerp gemaakt voor het standbeeld van Jan van Eyck. Het werk werd in 1877-8 uitgevoerd in galvanoplastie. Op 19 augustus 1879 werd het door Leopold II ingehuldigd op de Jan van Eyckplaats te Brugge. Het portret is geïnspireerd op het gelaat van de 4de ruiter op het gestolen paneel (289). Voor deze gelegenheid maakte Edouard Dryepondt een gedenkpenning. In hetzelfde jaar plaatste men een Jan van Eyck-beeldje (geïnspireerd op het portret van het gestolen paneel) op een zuil aan de gevel van het provinciaal Paleis te Luik. Het is een sculptuur van Lambert Herman (noot 254). Men nam Jan van Eyck op in de Nation Liègoise.

1880-1884. Voor de 50-jarige viering van het onafhankelijk België besloot de overheid vanaf 1881 tot 1889 om een 20 tal bronzen borstbeelden te laten vervaardigen van beroemde kunstenaars uit het verleden. Louis-Pierre Van Biesbroeck nam als voorbeeld voor zijn Hubert van Eyckbeeld, niet de 1ste ruiter op het gestolen paneel, maar wel de man met de muts met hermelijnrand achteraan in de groep van martelaars op het aanbiddingspaneel, die zijn hoofd wegdraait van het gebeuren (Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België). Het beeld van Jan van Eyck werd in 1884 vervaardigd door Egide-Hiacinthe Mélot (Aalst, Stadhuis).

1885 (omstreeks). De nieuwe musea in België werden meestal gestoffeerd met muurdecoraties die taferelen uit de kunstwereld vertolken. In de trapzaal van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen zien we een tafereel voorstellende Rogier van der Weyden in gesprek met Jan van Eyck (van wie het gelaat teruggaat op het zgn. zelfportret van het Gents retabel) (noot 254). Het atelier van Jan van Eyck is ook te zien in een muurschildering in het Brugs stadhuis.

1885-1887. Tijdens de restauratiewerken in het koor van de St.-Baafskathedraal werd de bepleistering in de Vytkapel vernieuwd en het baldakijn werd verwijderd. Het links profiel van de afsluiting werd gerepareerd.

1893, april 5. De directeur van het Kaiser Friedrich Museum te Berlijn richt een brief aan de generale directie, waarin hij verzoekt een oplossing te vinden om de beide beschilderde zijden van de buitenluiken van het Lam Gods te kunnen aanschouwen (noot 6b).

1894, juni 10. Om de Berlijnse zijluiken langs beide zijden te kunnen laten aanschouwen voor de bezoekers, liet men ze vóór 10 juni doorzagen en na 10 juni een parkettering aanbrengen. In een brief van Wilhelm von Bode gedateerd 10 juni wordt medegedeeld dat het bestek van Otto Erdmann (6 juni) voor het doorzagen van de zijluiken bedragende 2063 mark 70 pfening aanvaardbaar lijkt. Nadien werden de panelen verstevigd. Waarschijnlijk werd toen ook de vernis afgenomen en gerestaureerd (?) door Hanser. Nadat het retabel terug vervolledigd werd in 1920, viel het op dat de Berlijnse luiken veel helderder en intiemer van kleur waren. Wij mogen toch de opmerking van Friedländer (noot 9a) niet verwaarlozen, die vermeldt dat de Berlijnse panelen na 1896 niet meer gereinigd werden (290). In hetzelfde jaar werd te Gent een stoet georganiseerd "Gent door de eeuwen heen". Op de wagen van de schilderkunst zaten een 12 tal personages; zij verbeeldden belangrijke personages uit de kunstwereld, o.m. de gebroeders van Eyck en Joos Vyt. Voor deze gelegenheid werd een album

van de historische stoet uitgegeven met o.a. een fotogravure van de "Praalwagen der Vlaamsche schilderschool der XVe eeuw". De gebroeders van Eyck te Gent (Louis Geens/J. Malvaux sc. Gent 1894 nr. 24).

1895, januari 7. De architect S. Mortier, die de restauratie-werken in het transept leidde, herinnerde zich dat hij een grafsteen, die hij omstreeks 1890, na het wegbreken van het noordelijk rococotranseptportaal in de St.-Baafskathedraal ontdekte, wegens zijn archeologische waarde naar de St.-Baafsabdij (Museum voor Stenen voorwerpen) te Gent had doen overbrengen. Overeenstemmend met de beschrijving van Marcus van Vaernewijck werd de grafsteen algemeen erkend als deze van Hubert van Eyck (met uitzondering van Hermann van Duyse). Wat nadien door Weale (noot 2d), Brockwell (noot 93), Lyna (noot 3d), Scheewe (291) wel werd aanvaard, doch zij meenden dat deze grafsteen 16de eeuws was, daar zij vermelden dat de bijhorende cryptekapel in 1533 gesloopt werd. De voorstelling van deze steen sluit nauw aan bij tal van grafstenen in de St.-Baafskathedraal daterende uit die periode (292). Het grafschrift blijkt eveneens uit die periode te stammen (293). Trouwens de 16de eeuwse geschiedschrijver Marcus van Vaernewijck verhaalde dat het zeer moeilijk was het grafschrift op te tekenen. Waarschijnlijk was het grafschrift afgesleten. Indien dit in 16de eeuws oud-nederlands was zou van Vaernewijck er zeker geen problemen mee gehad hebben. Volgens het Epitaphier Gailliard, dat bewaard wordt in het Gentse stadsarchief (f°142) lag de grafsteen in de crypte, waar hij tijdens de werken van 1533 opgegraven werd en in de kruisbeuk der bovenkerk geplaatst werd dicht bij de eerste en de tweede zuil (294). Dit is een verwarring met het epitaaf van Jan van Eyck (cfr. 1562) (noot 181). A. Van Werveke (Annales 1895-6) en V. Fris (Annales 1909) tonen duidelijk aan dat de grafzerk van Hubert onmogelijk in de crypte kon liggen. Trouwens Münzer (cfr. 1495) en de Heere (cfr. 1559) vermelden dat ze het graf voor het Lam Gods hadden gezien en Van Mander, die in de zestiger jaren van de 16de eeuw te Gent verbleef (maar daarvoor waarschijnlijk de Arteveldestad had bezocht daar zijn oom er woonde) vermeldt dat de grafzerk tegen een muur in de Vytkapel stond. Van Vaernewijck had immers op het kerkhof van St.-Jan (Baafs) nog een been van Hubert weten prijken. Volgens Dhanens zou men tijdens het eeuwfeest het graf hebben opengebrouwen (cfr. 1542). Indien we hier alles op een rijtje plaatsen, dan is het goed mogelijk dat de steen op de grond lag (de tekst was bijna weggesleten), doch dat men als commerciële attractie deze had opgelicht om het graf zelf te bewonderen tijdens een bezoek aan het Lam Gods. De steen plaatste men tegen de muur. Volgens Denis (295) is deze sepulture niet van het graf van Hubert, maar van de opdrachtgevers. We merken hier op dat Elisabeth Borluut begraven werd in het Augustijnenklooster en Joos Vyt meer dan waarschijnlijk in het familiegraf in het

Karthuizerklooster te Rooigem. Deze theorie lijkt meer dan aanvaardbaar, was het niet dat Prof. Dr. F. De Smidt mij vriendelijk mededeelde dat het onmogelijk is een graf aan te brengen in de vloer tussen de kapel en de crypte. Mogelijks was het eigenlijke graf zoals dat van Viglius Aytta aangebracht in een kleine ruimte in de dikte van de muur tussen het transept en de grafkapel. Een andere mogelijkheid was dat zoals bij kanunnik Roose het epitaaf in de bovenkerk lag, terwijl het eigenlijke graf in de crypte was. Ontroofd van zijn koperen plaatje tijdens de 2de beeldenstorm had hij een mindere waarde en na 1759 werd hij verwerkt in de rococoportalen in de transeptgevels als bouw materiaal.

1898, maart 8. De panelen te Gent werden geconserveerd (noot 6b).

NOTEN

285. *C. Carton*, Les trois frères van Eyck, in : *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 9, 1857, blz. 271.
286. *E. De Busscher*, Beschryving van den Historischen stoet der Graven van Vlaenderen, Gent 1849, blz. 62; *E. De Busscher*, Description du cortège historique des Comtes de Flandres, Gent 1849; *F. De Vigne-E. De Busscher*, Album du cortège des Comtes de Flandre, personnages et costumes, Gent 1852; *F. De Vigne-E. De Busscher*, Chars cortège des Comtes de Flandre, Gent 1853; *F. De Potter*, Schets eener geschiedenis van den gemeentefeesten in Vlaenderen, in : *Annales de Société royale des Beaux-Arts et Littérature de Gand*, XII, 1869-1872, blz. 41-188.
287. *M. Van Der Dock* Het standbeeld der van Eycken te Maaseik, in : *Programma-boek Van Eyck-week*, Maaseik 1954, blz. 19-20.
288. *F. Alvin*, Leopold Wiener, graveur en médailles et son oeuvre, in : *Revue Belge de numismatique*, 1982, blz. 445, nr. 129.
289. *Gazette van Brugge*, 17 september 1873.
290. *L. Van Puyvelde*, Dans quelle mesure convient-il de nettoyer les tableaux anciens ?, in : *Gand Artistique* 1922, blz. 105-8, 121-124.
291. *Sheewe*, Hubert und Jan van Eyck, Ihre literarische Würdigung bis in 18 Jahrhundert, 1933, blz. 1416.
292. *D. Roggen*, Gentsche beeldhouwkunst der XIVde en XVde eeuw, in : *Gentsche Bijdragen van de Kunstgeschiedenis*, dl. V, 1938, blz. 69 (doc. XIII, 72 (doc. XX)).
293. *N. De Pauw*, Herstelling en uitleg wanneer middelnederlandsch grafscript, 1896, blz. 3.
294. *A. Van Werveke*, Inventaire Archéologique - Fiche nr. 73, De grafzerk van Huybrecht van Eyck, in : *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 11, nr. 6, Gent 1982, blz. 310-312.
295. *V. Denis*, Jean van Eyck, L'Adoration de l'Agneau Mystique, Milaan 1923, blz. 27.

Rudy VAN ELSLANDE
('t Vervolgt)

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GENTSE BRUGGEN (Vervolg)

KONING WILLEMBRUG

In de "Journal de Gand" van 12 april 1817 lezen we : "We hebben reeds gesproken over het plan, waarbij een brug zal gebouwd worden die de Visserij met de Brusselse poort zal verbinden. De brug, getekend door architect De Broe, zal een lengte hebben van 175 voet. Ze zal gebouwd worden door een vereniging van actionairs, die een tolrecht zullen ontvangen gedurende een aantal jaren."

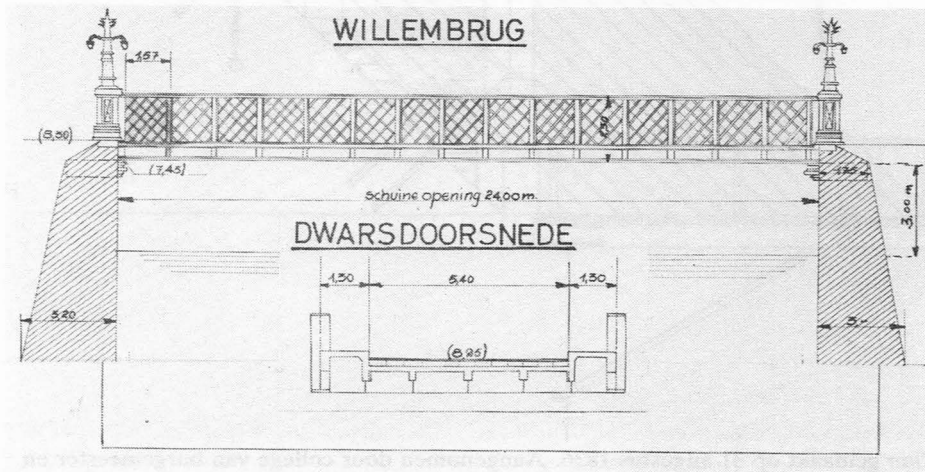
Als we het plan van Gent van 1796 bekijken, zien we dat de wijk van de Visserij enkel bereikbaar was langs de Pasbrug.

Op 23 mei 1820 was de eerste steenlegging een feit en op het einde van 1820 waren de brughoofden klaar.

Enkele jaren later, in 1832, werd er in de gemeenteraad geklaagd over het bruggeld dat de bewoners van de Brusselse straat, de St-Lievensstraat, enz., meestal arme arbeiders, moesten betalen van hun reeds karige loon. De stad Gent koopt uiteindelijk de brug voor 10.000 gulden te betalen in tien jaarlijkse afbetalingen. Het bruggeld werd afgeschaft op 1 juni 1832. De Koning Willembrug, zo genoemd naar de toenmalige koning der Nederlanden, was de enige brug te Gent waarvoor tolgeld geëist werd om er over te gaan.

In 1886 werd de brug herbouwd als vaste, metalen brug.

Ze werd een tweede maal vernieuwd in 1930. Uit de "Gazette van Gent" citeren we : "2 mei 1930 : Het verkeer op de Willemsbrug zal geschorst worden van 12 mei tot einde juni;" en op 10 januari 1931 : "De brug die van de Visserij naar de Brusselse poort leidt, is eindelijk in orde gekomen. Er

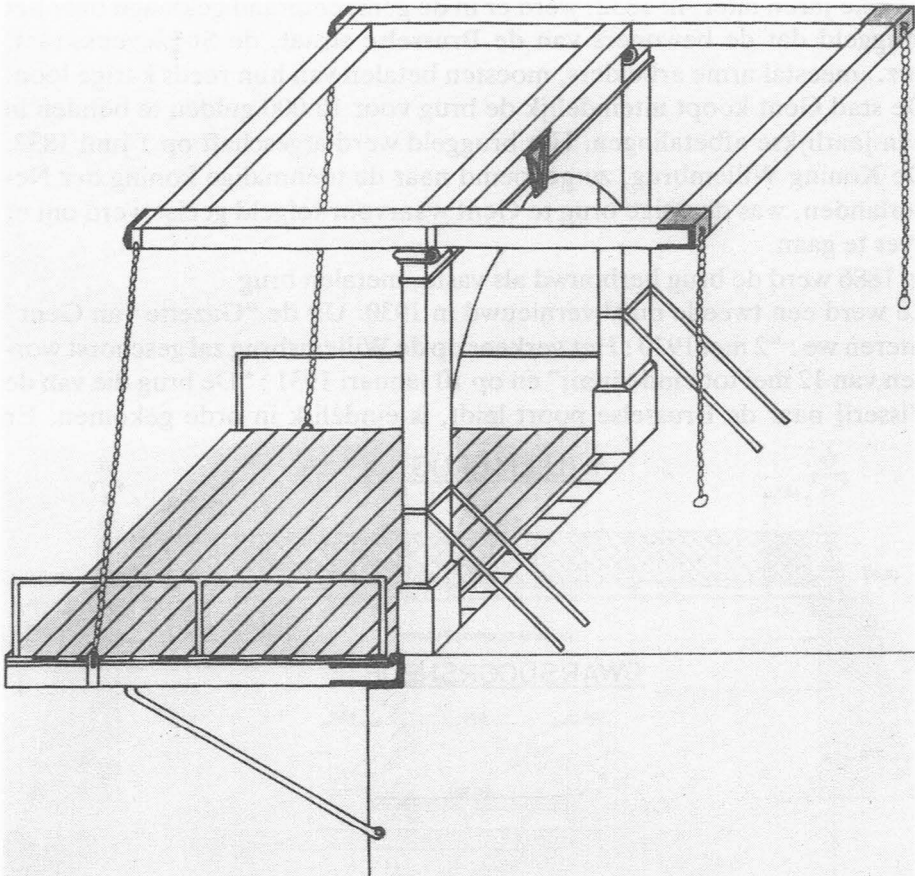

liggen nu twee sporen op voor den geëlectriceerden stoomtramdienst.” Van de eerste en de tweede brug zijn geen plannen, tekeningen of foto’s terug te vinden, alleen van de brug van 1930 bestaat nog een plan bij de dienst van Bruggen en Wegen.

Bij de grote werken, in 1971, aan de Visserijbrug werd ook de Koning Willembrug herbouwd, ditmaal volledig in beton.

VISSERIJBRUG

De eerste Visserijbrug was een dubbele ophaalbrug in hout, soms ook een wip- of valbrug genoemd, geplaatst in 1831. Ze lag stroomopwaarts van het sas of de sluiskom welke gemetseld was bij het graven van het Rommelkanaal (zie 1). Dit bassin werd ook wel eens het Keizersas genoemd. Het was een smalle brug (3,5 m) met een lengte van tweemaal 6,5 m. Op 2 april 1835 verscheen in de Gazette van Gent het volgende bericht : “Eergisteren, om vier uren naermiddag, is eenen wagen, met houillekolen geladen en met een peerd bespannen, toebehorende aen den heer de Schrijver koopman in

Plan gemaakt op 31 augustus 1836. Aangenomen door college van burgemeester en schepenen op 22 oktober 1836.

kolen op de Visserij alhier, op de valbrug gereden, over eenige jaren door de militaire genie aen de Visscherij verveerdigd, en in dien oogenblik is die brug, die met zeer slechte bouwstoffen gemaekt, zeer vervallen was, onder het wigt van den wagen gebroken, en den wagen, peerd, voerman en twee kooldragers zijn in de vaert gevallen. De drij menschen zijn gered, maer het peerd is verdronken. Dezen ongelukkigen voorval is alleen toe te wijten aan het plichtsverzuim der bevoegde overheyd, die sedert lang die brug had moeten herstellen of ten minste den overtocht van gerij daer op had moeten verbieden.”

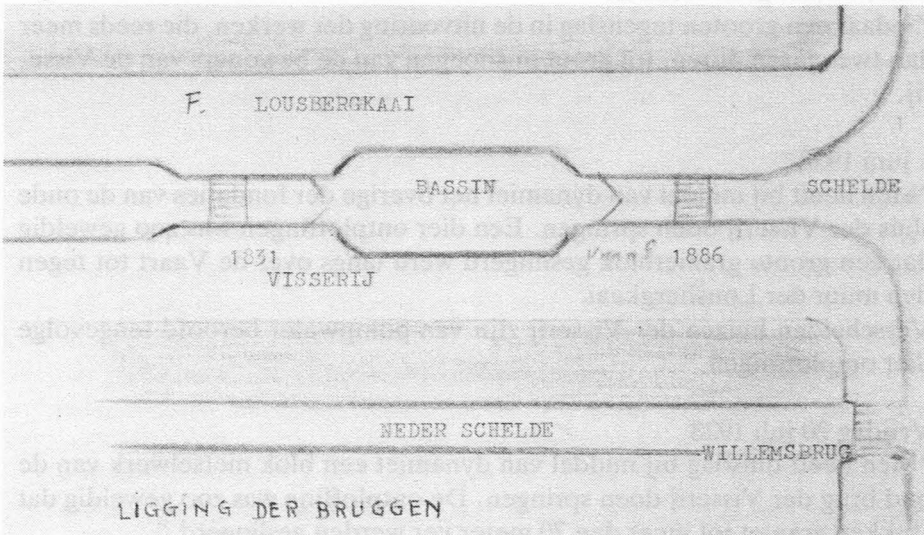
Nog geen twee jaar later, nl. op 7 februari 1837 stort de nieuwe brug terug in : “De nieuwe val-brug, welke de stad op de Visscherij alhier over het Rommelwater had doen maken, is ingestort onder het wigt van eenen wagen met kolen, welken benevens drij werklieden die den zelven voorstaken, in het water gevallen is. Deze personen zijn gelukkiglijk gered.”

Dat er verder gesukkeld werd met deze brug bewijzen verschillende berichten in de krant, de volgende jaren. Ook in de dossiers steken verschillende brieven waarin om het herstel van de Visserijbrug gevraagd wordt. Vanaf 24 december 1866 was de doortocht met rijtuigen op de brug verboden. Het duurde echter nog tot 1886 vooraleer er een nieuwe brug kwam.

Deze laatste, een metalen draaibrug, werd geplaatst aan het andere einde van het sas. Op 25 september 1886 lezen we in de Gazette van Gent : “De werken aan de brug der Visscherij vorderen snel, het bijzonderste deel is reeds afgedaan en binnenkort zal de eigenlijke brug gelegd worden.”

De oude, bouwvallige brug was reeds gesloopt in 1883.

In 1908 was er sprake de sluiskom aan de Visserij te slopen, voor de uitvoering van deze werken moest men wachten tot 1928.

Ligging der bruggen.

Op het einde van de eerste wereldoorlog werd de Visserijbrug verwoest. Ze werd, tijdelijk (!) vervangen door een draaibaar voetgangersbrugje. Dit laatste bleef in dienst tot 1928.

“Uit de Gazette van Gent”

1 januari 1928

“De werken aan de Visserij te Gent werden herhaalde malen onderbroken ofwel wegens het slechte weder ofwel wegens het onderwater schieten van de uitgravingen ofwel wegens de onmogelijkheid waarin de aannemer verkeerde om zijn verplichtingen in financieel opzicht na te komen. De voetbrug werd steeds op de beide oevers in bruikbare staat gehouden. Het baanverkeer langs de Visserij zal binnen 3 of 4 maand in orde zijn. De voltooiing is voorzien op 1 november 1928.”

30 maart 1928

“Op de Visserij was men eenige dagen geleden bezig met een deel van de rivier af te dijken met ijzeren poutrelles om aan de fondaties voor de nieuwe brug te beginnen.

Bij middel eener zuigpomp, door een lokomobiel in werking gebracht, had men het afgedijkte deel leeggetrokken.

Dinsdag namiddag was de grond van den afgesloten bassin reeds zichtbaar toen plots het water er terug in stroomde. Gelukkiglijk bevonden er zich geen werklieden in dien overgrooten kuil, alles is nu wederom te herbeginnen.

Woensdag was reeds een duiker ter plaatse om te zoeken langs waar het water binnengestroomd is.

Ziedaar een grooten tegenslag in de uitvoering der werken, die reeds meer dan twee jaren duren, tot groot misnoegen van de bewoners van de Visserij.”

1 juni 1928

“Men heeft bij middel van dynamiet het overige der fondaties van de oude sluis der Visserij doen springen. Een dier ontploffingen was zoo geweldig dat een groote granietblok geslingerd werd langs over de Vaart tot tegen den muur der Lousbergkaai.

Verscheiden huizen der Visserij zijn van pompwater beroofd tengevolge dier ontploffingen.”

Vrijdag 20 juli 1928

“Men heeft dinsdag bij middel van dynamiet een blok metselwerk van de oud brug der Visserij doen springen. De ontploffing was zoo geweldig dat stukken graniet tot meer dan 70 meter ver werden geslingerd.”

Vrijdag 14 september 1928

“De werken aan de Visserij vorderen naar wensch. Kaaien en brughoofden zullen einde dit jaar afgewerkt zijn. Dan blijft er nog enkel de brug te leggen. Men voorziet dat ze rond half 1929 voor het verkeer zal klaar zijn en ten dienste gesteld worden. Het zal een hefbrug zijn in den zin der Dam-poortbrug, 6 m breed voor 't gerij en 2 voetpaden elk 1,5 m breed. De vaargeul 18 m, voor de binnenscheepvaart een buitengewone geschikte breedte.”

24 januari 1930

“De nieuwe brug, welke de Visserij met de Scheldekaai verbindt, zal eerlang in gebruik worden gesteld.”

Maart 1930

“De mensen die in de onmiddellijke nabijheid der nieuwe (Visserij)brug wonen doen opmerken dat de benaming van brug van den kom der Visserij onjuist is daar deze kom verdwenen is. Het ware logischer en eenvoudiger de brug te noemen : Visserijbrug.”

De ophaalbrug werd in mei 1940 vernietigd en tijdelijk vervangen door 2 smalle wipbrugjes, welke gedurende gans de oorlog dienst deden (zie foto's).

Uit “Vooruit”, 25 maart 1946

“Nog de bruggen aan de Visserij

Wij wezen er reeds op dat het een fout was tussen de Visserij en de Schelde-
laan geen vaste brug te hebben voorzien. Het beheer der Bruggen en
Wegen heeft een gelegenheid laten ontglippen om een durvende politiek
met moderne opvattingen toe te passen.

Het aanbrengen der lichte helling die genoemde vaste brug zou vereist hebben, ware tevens een gelegenheid geweest om de brug tussen de Keizerpoort en de Visserij op te hogen en te herstellen.

Nu zal er toch aan de brug moeten gewerkt worden, daar zij zich in een zeer slechte toestand bevindt.

Maar sommige mensen blijven lapmiddelen verkiezen boven maatregelen die vallen in het algemeen kader van een vooruitstrevende urbanisatiepolitiek.”

De ophaalbrug werd na de oorlog vernieuwd door verschillende aannemers. Zo werden, van 16 mei tot 7 juni 1946, de rijvloer en de voetpaden gelegd (in eikenhout) door de firma Deprèt Frères, voor de prijs van 270.157. Het begin dezer werken was vastgesteld op 15 april doch het slechte weder besliste er anders over.

De brug was terug in gebruik op...(niets in dagbladen van 1946).

In 1947 werden de wipbrugjes afgebroken om terug gebruikt te worden aan de Nieuwe Wandeling, waar ze in 1983 nog steeds dienst deden !

Op het einde der jaren zestig, toen het verkeer te Gent steeds maar drukker werd, zocht men een oplossing voor de vernauwing en opstopping aan de Willemsbrug en de Visserijbrug. Immers zolang de ringvaart niet open was, vaarden jaarlijks circa 20.000 schepen door de brug, met een totale lading van ruim 4 miljoen ton. De brug werd gemiddeld 38 maal per dag voor de scheepvaart opengesteld en dus voor het verkeer gesloten. Door de bouw van een overbrugging van de Keizerpoort met in het verlengde een nieuwe brug rechtop de Vlaamse kaai zou niet alleen de gelijkgrondse kruising aan de Keizerpoort verdwijnen maar ook de opstopping aan de Visserijbrug. Over de realisering van deze plannen verschenen in verschillende dagbladen uitgebreide artikels, zo ook in dagblad "Het Volk" Uit dit laatste laat ik hierna de meest interessante stukken in chronologische volgorde de revue passeren.

Uit dagblad "Het Volk" van donderdag, 4 januari 1968 :

"Sinds verscheidene weken zijn er aan de Keizerspoort te Gent, werken aan de Schelde in uitvoering, met het oog op de bouw van een lange viaduct die over het water heen de Keizersvest met de Vlaamse kaai zal verbinden. Hierdoor hoopt men het verkeer op de kleine ring aanzienlijk te vergemakkelijken, door de uitschakeling - voor het doorgaande verkeer van de Visserijkombrug en de Koning Willemsbrug.

Doordat één der pijlers van de verhoogde weg in de Schelde zal moeten gebouwd, wordt deze waterloop thans enigzins verlegd. Hierdoor diende een deel van het Zuidpark (men bedoeld hier het Keizerpark) weggenomen. Zodoende zal het waterverkeer even vlot kunnen verlopen. Deze gedeeltelijke rechtekking van de Schelde zal anderszijds ook de waterafvoer vergemakkelijken. Deze werken worden voor rekening van het wegenvonds uitgevoerd door Openbare Werken, dienst Waterwegen. In het voorjaar (april) zullen de werken voltooid zijn. Reeds vroeger hebben we melding gemaakt dat de bouw van de verhoogde weg is toegewezen. De aannemer zal tijdelijk van het deel van het stadspark kunnen gebruik maken voor het opslaan van zijn materiaal."

Op 13 maart begon men met de voorbereidende werken voor het aanleggen van de verhoogde weg over de Keizerpoort.

27 juni 1968

"Verkeer door Gent zwaar op de proef gesteld.

Het is voor de chauffeur die thans door Gent moet geen pretje... als het dit ooit geweest is. Het is nu al jaren dat het steeds toenemend verkeer - vooral het zwaar doorgaand verkeer - hinder ondervindt van de stad met de vele bruggen."

Voor het verbeteren van deze toestand waren in Gent en omgeving verschillende reusachtige werken in uitvoering of gepland : de E 3 weg, de ringweg, de verhoogde weg over de Keizerpoort, de tunnel aan de St-Lievenspoort.

Tijdens de werken aan de Keizerpoort was de Lousbergbrug buiten gebruik van begin juni tot einde juli 1968.

(voor dringende herstelling van het wegdek - zie Lousbergsbrug) zodat zich tijdens die periode regelmatig vanaf de Visserijbrug tot aan de Dampoort een rij auto's vormde.

“Het gehele reusachtige werk aan de Keizerpoort - aanbesteed voor een bedrag van 132 miljoen - was voorzien in drie fasen : 1. Aanleg wegen St-Lievenspoortstraat tot aan de Keizerpoort, 2. Aanleg verhoogde weg vanaf de Karperstraat (Vlaamse kaai) tot aan de Visserijbrug en 3. De brug zelf als verbinding van de eerste en tweede fase.

Er waren in totaal 550 werkdagen voorzien doch... door onvoorziene omstandigheden tijdens de uitvoering van de 2e fase werd het werk gedurende verschillende maanden stilgelegd en liep aldus een grote vertraging op (zoals we verder zullen zien).”

21 november 1968

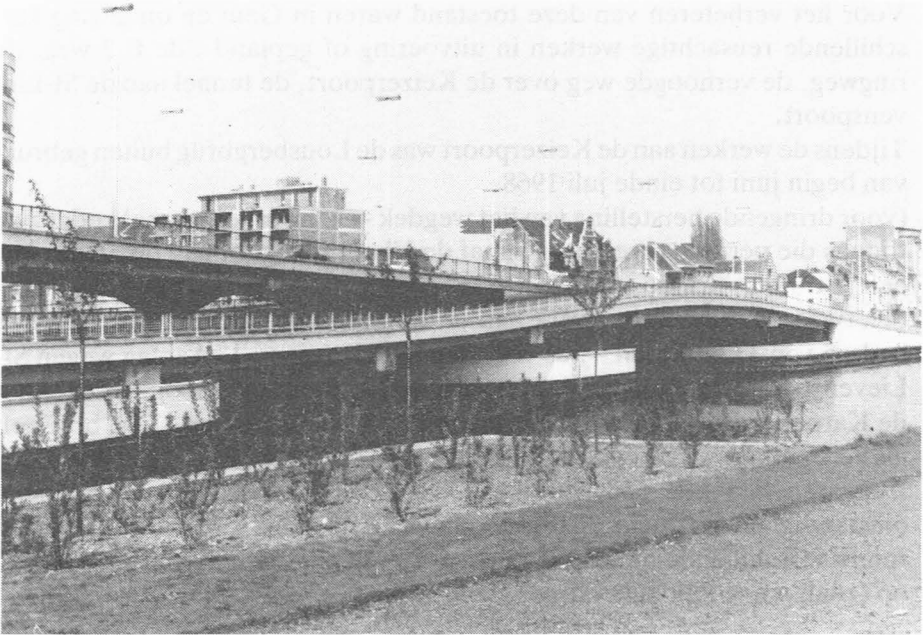
“De tweede fase tot het oprichten van een nieuwe brug aan de Keizerpoort is aangevangen. Hiervoor worden thans aan de koning Willebrug drie huizen afgebroken, waarover dan het tweede deel van de brug zal lopen.”

Vrijdag 19 december 1969

“Overbrugging van 48 meter, spectaculairste stuk tussen Vlaamse Kaai en Keizerpoort.” Onder deze hoofding verscheen terug een uitgebreid verslag over de werken aan de Visserijbrug. Ik laat enkele regels volgen

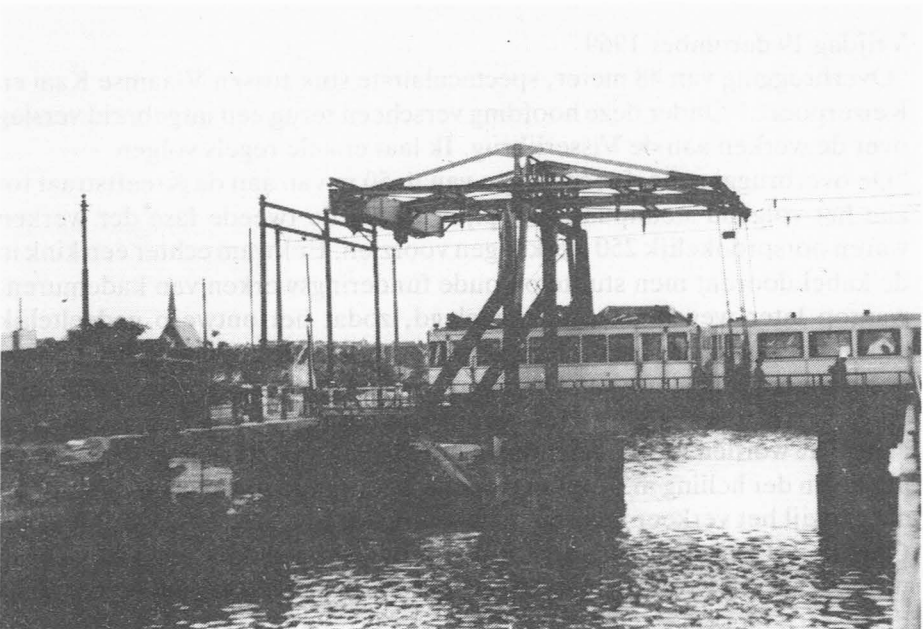
“De overbrugging heeft een lengte van ± 50 m van aan de Kreeftstraat tot aan het volgend steunpunt, een pijler. Voor de tweede fase der werken waren oorspronkelijk 250 werkdagen voorzien. Er kwam echter een kink in de kabel doordat men stuitte op oude funderingswerken van kademuren, waarop later wegen werden aangelegd, zodat het ontwerp gedeeltelijk moest veranderd worden. Deze verandering diende goed gekeurd te worden door het Ministerie van Openbare Werken (wat, zoals gewoonlijk, met enige vertraging verliep). Het gevolg was dat de tweede fase slechts kon aangevat worden zeven maanden na de aanleg van de eerste zijwegen en het begin der helling m. a. w. het werk lag gedurende zeven maanden stil (en dat terwijl het verkeer meestal in de knoop lag).

Ook de Willebrug wordt afgebroken en vervangen door een vlakke brug waarover de weg voor het lokale verkeer wordt aangelegd, die verder langs de Visserij loopt.”

De nieuwe Visserij- en Koning Willembrug tevens het viaduct over de Keizerpoort, gezien vanuit het Keizerpark.

N.B. Eén der mooiste realisaties van de laatste jaren.

Visserijbrug 1942 (Foto : Ministerie Openbare Werken).

20 januari 1970

“Zwaar verkeer binnenkort niet meer over Visserijbrug
Aangezien de Visserijbrug het dreigt te begeven wordt het zwaar verkeer
rondgeleid langs de Visserij en over de Lousbergsbrug.”

18 december 1970

“De nieuwe brug naast de Koning Willemsbrug is voor het verkeer openge-
steld. Thans zal de oude Willemsbrug worden afgebroken.”

5 februari 1971

“Ringlaan over Keizerpoort in juli klaar voor verkeer
Woensdagnacht heeft men over de Keizerpoort en over de Brusselse poort-
straat de zes balken gelegd ten behoeve van de verdere afwerking van de
ringlaan. Het leggen van de balken, elk 36 m lang en met een gewicht van 70
ton, brengt het einde van deze grootscheepse werken een beetje dichterbij.
De uitvoerende firma, Sotrahay, stuitte tijdens de derde fase van het werk
op oude vestingen die tot 6 m onder de grond staken.”

“Op vrijdag 2 juli 1971 werd de nieuwe brug getest.

In de maand augustus zal de ophaalbrug aan de Visserij worden afgebro-
ken.”

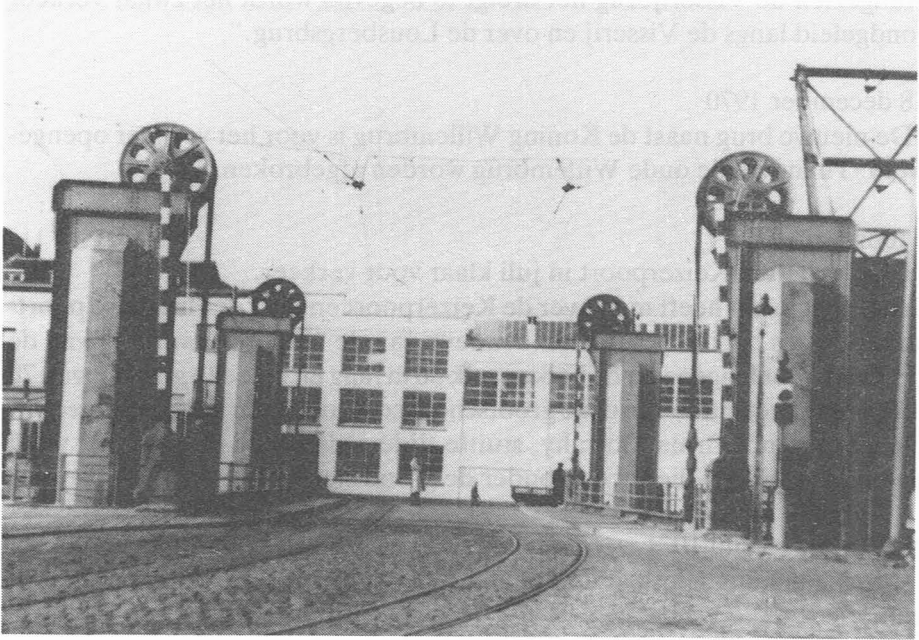
Donderdag 12 augustus 1971

“Vandaag openstelling brug Keizerpoort

Kunstwerk (180 miljoen) voor vlotter verkeer op binnenring Gent. Het
werk aan de Visserijkombbrug en de Willemsbrug is nog niet volledig ten
einde want de opritten, kant Lousberg en komend van de Brusselsest. zijn
nog niet klaar. Het doorgaand verkeer krijgt evenwel reeds de vrije baan.
De Keizerpoort is voor het verkeer niet alleen steeds een flessenhals
geweest, maar ook een stopplaats doordat de Visserijkombbrug voor de
scheepvaart diende opengedraaid. Dat zal nu voortaan tot het verleden
behoren, want de voorziene constructie is van die aard dat alle mogelijke
wegcombinatie's blijven behouden, terwijl ook voor de voetgangers een
oplossing is bedacht. Het einde van de nog uit te voeren werken is voorzien
tegen eind september 1971.

Dit reusachtige werk werd in maart 1968 begonnen. De werf diende om
technische redenen (hiervoor vermeld) een achttal maanden te worden stil-
gelegd. De constructie van dit kunstwerk, met een lengte van 350 m en een
breedte van 17 m, was een spectaculaire onderneming, vooral toen de
geprefabriceerde balken dienden gelegd, waaronder stukken van 48 m
lengte en de zwaarste die ooit in dit soort werden gemaakt.

Er werd gedurende al die jaren door ongeveer 70 personen aan gewerkt
onder de leiding van werfvoorzitter Cerfontaine en conducteur Cornu, dit

Visserijbrug 1946. (Foto's Ministerie Openbare Werken)

alles onder toezicht en in opdracht van het Ministerie van Openbare Werken. Vermelden we nog dat de overbrugging vier rijstroken bevat met verbredingen aan de op- en afritten. Bij het bekijken van tekeningen en foto's zal echter alles veel duidelijker zijn dan tien beschrijvingen."

Jaar	Soort	Lengte	Breedte van :			Vrije	Proef
			rijweg	voet- pad	door- vaart	hoogte	
1837	Dubbele wipbrug	13	3,5				
1886	Metalen draaibrug						
1930	Ophaalbrug	22,7	6	2 x 1,5	18	5,35	
1946	Ophaalbrug						
1971	vaste in beton		13		18		400 Kg/m ² 4x32ton

NOTEN

- (1) Uit : "De oude straatnamen van Gent" door Dr V. Fris (1925)
 "Visscherij, loopt van de Van Eyckbrug en de Slachthuisbrug tot de Koning Willembrug. De vaart "De Visscherij of het Rommelwater werd gegraven in 1752 van aan den westelijken gracht van het aloude Spanjaardkasteel tot aan de Neder-schelde. Daardoor werd de vaart Visscherij den bijzondersten arm van den stroom, terwijl de oude arm der Schelde nog alleen eene afwateringsvaart werd. De plaats waar de vaart van 1752 werd gegraven heette reeds in 't begin der 16de eeuw de Visscherije."
- (2) Uit : "De Visserij" door Guido Deseyn (Gentse vereniging voor industriële archeologie en textiel)
 "Het Rommelwater zal zijn naam naar het lawaai van de vele draaiende waterraderen en het woelige uitgestoten water van de vele watermolens wel niet gestolen hebben."

Volgens de brugwachters was de Visserijbrug de slechte brug om te bedienen en wel om twee redenen :

1. Een zeer druk verkeer van boten welke uit drie verschillende richtingen kwamen. Daardoor had men meestal de tijd niet om zelfs behoorlijk te eten.
2. Een zeer druk wegverkeer dat men goed moest gadeslaan bij het sluiten van de slagbomen.

M. LABYN
 ('t Vervolgt)

ONZE PUZZEL 1987 EN HENDRIK VAN GENT

In de opgave van onze Puzzel (Gh. T. 1987 - Nr. 6 - p. 342) hadden wij in verband met de plezierik Theodoor Schellinck die de gekleurde brillen liet uitvinden door de geleerde Hendrik van Gent, geschreven : "een personage dat nooit bestaan heeft".

Menslief, hebben wij dààr een flater begaan !!

Wij wilden natuurlijk zeggen : er heeft nooit een geleerde Hendrik van Gent bestaan die ook nog fungeerde als progressieve opticien.

Maar ja, het stond er : er heeft nooit een geleerde Hendrik van Gent bestaan.

Het is juist in "Ghendtsche Tydinghen" dat ge zo iets moet schrijven ! Het duurde niet lang vooraleer er dreigende stemmen opgingen en wij serieus op de vingers getikt werden voor deze roekeloze uitspraak. Zowel de Quizmaster als de Redactie hebben er nachten van wakker gelegen.

Hendrik van Gent heeft natuurlijk bestaan en het was precies de specialiteit van Theodoor Schellinck om in zijn vervalsingen een aantal exacte feiten te verweven, zodat het geheel gemakkelijker en zonder argwaan als waar werd aangenomen.

Mevrouw **Christiane Van Winckel** schreef ons :

"Geachte Heer Quizmaster,

Mag ik u in verband met de puzzel 1987 het volgende mededelen ?

Ik heb bezwaar bij de formulering van vraag 3 : "...verkondigde dat de brillen met gekleurde glazen uitgevonden werden door de Gentse geleerde Hendrik van Gent, een personage die nooit bestaan heeft."

Dat Hendrik van Gent nooit de brillen met gekleurde glazen heeft uitgevonden, daar weet ik niets van af. Als hij het niet is, zal een ander op het idee gekomen zijn, dat is hier niet de kwestie.

Dat de Gentse geleerde Hendrik van Gent nooit bestaan heeft is een andere zaak. Er heeft wel degelijk een Hendrik van Gent bestaan. Dit blijkt niet uit de tekst.

Informatie over H.v.G. kan men vinden in de meeste grote encyclopedieën, telkens onder het trefwoord "Hendrik van Gent", bijvoorbeeld :

- Grote Winkler Prins Encyclopedie in 25 delen, deel 11 (1981)
 - Standaard Encyclopedie. Panorama der Wereld in kleur, deel 6 (1968)
 - Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie in 25 delen, deel 11 (1975)
 - Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes, tome 5 (1962)
 - Grand Dictionnaire Encyclopédique Larousse (10 volumes), tome 5 (1983)
 - The Encyclopedia Americana. International Edition, Volume 14 (1983)
- Alle hogervernoemde encyclopedieën kunnen worden geraadpleegd in

de leeszaal van de Stadsbibliotheek, Kouter, te Gent.

Het meest uitvoerig recent artikel over Hendrik van Gent is te vinden in het Nationaal Biografisch Woordenboek (Brussel, Paleis der Academiën), deel 8 (1979), kolom 377-395, waarvan 5 kolommen bibliografie, van de hand van R. Macken. Deze uitgave is te raadplegen in ons Documentatiecentrum. De hiernavolgende gegevens worden aan dit artikel ontleend.

Hendrik van Gent (Henricus de Gandavo) is een wijsgeer en theoloog uit de 13e eeuw, zoals zijn naam het suggereert, waarschijnlijk te Gent geboren, en overleden op 29 juni 1293; de plaats is onbekend. Hij bezette van ± 1275-76 tot ± 1291-92 een leerstoel in de godgeleerdheid aan de Universiteit van Parijs. Hij was tegelijkertijd aartsdiaken, eerst van Brugge, dan van Doornik.

Hij wordt over het algemeen aangezien als één der belangrijkste middeleeuwse denkers van de Universiteit van Parijs en waarschijnlijk de belangrijkste middeleeuwse wijsgeer en theoloog uit de Nederlanden. Voor zijn gedachtenwereld bestaat thans toenemende internationale belangstelling. De Universitaire Pers van de Katholieke Universiteit van Leuven is daarom begonnen met de publikatie van zijn volledige werken (Henrici de Gandavo Opera Omnia). Drie delen, verzorgd door R. Macken zijn reeds verschenen in 1979-1980. Er zijn 46 delen gepland. De reeks wordt uitgegeven te Leuven, University Press, en te Leiden, E.J. Brill."

De Heer **Peter Schmidt**, Professor van Exegese aan het Bisschoppelijk Seminarie van Gent en bibliothecaris van de ongelooflijk rijke bibliotheek van deze instelling, was een van de eersten om onze aandacht te vestigen op de ongelukkige formulering in Vraag 3.

Aangezien hij heel wat scheen af te weten van deze materie, hebben wij hem gevraagd of hij, ter intentie van onze lezers, niet een kort artikeltje kon schrijven over dit onderwerp. Dit kon, zei hij onmiddellijk, en het is met dank dat wij het hier laten volgen.

HENDRIK VAN GENT

Door specialisten van de middeleeuwse filosofie wordt Hendrik van Gent algemeen beschouwd als een van de belangrijkste, de diepste denkers van de 13e eeuw.

De West-Europese filosofie van de 13e eeuw moet natuurlijk in haar historische context gezien worden. En deze historische context is die van de periode van de zogenaamde Scholastiek of de filosofie van de scholen. De periode van de Scholastiek wordt beschouwd als het hoogtepunt van de eigenlijke middeleeuwse wijsbegeerte. Deze middeleeuwse wijsbegeerte had natuurlijk haar eigen karakter. Het is een wijsbegeerte met sterk dogmatische inslag, een wijsbegeerte van vóór de opbloei van de empy-

rische wetenschappen, of vóór de opbloei van de grote kritische filosofie van de 17e en 18e eeuw. Het is ook een filosofie die heel sterk aanleunt bij de religieuze en theologische vraagstellingen die bijna gedomineerd wordt door de theologie en die in ieder geval gedomineerd wordt door de christelijke atmosfeer, door het christelijk geloof dat in de Middeleeuwen algemeen goed is. Men kan nochtans niet bestrijden dat de middeleeuwse filosofie heel diepe, heel intelligente denkers heeft voortgebracht en Hendrik van Gent is ongetwijfeld één van hen.

De middeleeuwse filosofie, nauw samenhangend dus met de theologie, is zeer sterk beïnvloed door de vraag naar de verhouding tussen geloof en rede, de verhouding tussen het algemeen aanvaarde principe van de christelijke openbaring enerzijds, en anderzijds de nood van de mens aan redelijk begrijpen en redelijk verstaan. Ook de Middeleeuwen waren volledig door dit probleem benomen. Om die verhouding te denken tussen geloof en rede hingen zij ook sterk af van de antieke filosofie, meer bepaald van Plato die een enorme invloed had uitgeoefend in de Westerse filosofie, voornamelijk door toedoen van de geniale kerkvader Aurelius Augustinus en ook, in de 13e eeuw, door de filosofie van de leerling van Plato, Aristoteles, die in het Westen verspreid was door toedoen van de Arabische filosofen.

Men kan, *grosso modo*, de 13e eeuwse filosofische strekkingen indelen in het zogenaamde Augustinisme dat, filosofisch gezien overwegend van Platonische strekking was en anderzijds het Aristotelisme dat dus filosofisch gezien afhing van Aristoteles, dat in feite een verzoening tussen de filosofie van Aristoteles en de Christelijke leer poogde tot stand te brengen.

De belangrijkste 13e eeuwse vertegenwoordiger van het Augustinisme is de Franciscaan Johannes Fidensa, beter bekend als Bonaventura. En de belangrijkste vertegenwoordiger van het aristotelisch denken is niemand minder dan Thomas van Aquino.

Thomas van Aquino was dominicaan, Bonaventura was franciscaan en dat vertegenwoordigt ook wel goed de controverse in het algemeen. Het is namelijk zo dat de filosofisch-theologische strijd tussen de scholen terzelfdertijd ook een soort strijd was tussen de orden, en dan meer bepaald tussen de dominicanen en de franciscanen. Het centrum waar deze strijd gevoerd werd of waar de filosofische discussies hoogtij vierden was de belangrijkste universiteit van die tijd, namelijk de Sorbonne van Parijs.

Over nu naar Hendrik van Gent. Hendrik van Gent staat een beetje buiten de strijd van de scholen. Hij verschijnt meer als een enkeling, meer als een eenzame figuur, onafhankelijk van de scholen. Onafhankelijkheid lijkt wel een goede Gentse trek te zijn, maar in zijn denken is hij ongetwijfeld beïnvloed door het platonisme en door het augustinisme, veel meer dan door de strekking Aristoteles.

Hij heeft trouwens een rol gespeeld in de beroemde veroordeling van het

aristotelisme en het thomisme die door de Sorbonne in 1277 werd uitgesproken.

Iets over zijn levensloop. Hendrik van Gent werd te Gent geboren omstreeks het jaar 1217. Over de eerste decennia van zijn levensloop weten wij heel weinig. Hij was een seculier priester en in 1267 kanunnik geworden van het kapittel van Doornik. Het zal de lezers van “Ghendtsche Tydinghen” wel niet verbazen te vernemen dat Gent en Brugge in die tijd kerkelijk afhankelijk waren van het bisdom van Doornik. Vanaf 1267 zien wij hem theologie studeren in Parijs. Men studeerde blijkbaar op hoge leeftijd in die tijd en in Parijs zal hij vanaf 1277 als Doctor cursussen verzorgen. Hij wordt een heel bekend en heel invloedrijk leraar. In 1276 is hij aartsdiaken van Brugge geworden en in 1278 zien wij hem terug als aartsdiaken van Doornik.

Hendrik van Gent zal aan de Sorbonne les geven tot kort voor zijn dood, namelijk tot in 1292. Hij zal in de periode van zijn theologische studies en zijn theologisch onderricht ook deelnemen aan verschillende concilies, meer bepaald het Concilie van Lyon in 1274 en ook de Synoden van Keulen en Compiègne.

Hij sterft in Doornik op 29 juni 1293.

Zijn hoofdwerken dragen als titel “Quodlibeta” en ook een “Summa Theologica”. Hij schreef daarenboven ook commentaren op de fysica en de metafysica van Aristoteles, hoewel hij de aristotelische visie niet deelde.

In de traditie hebben de grote meesters uit de Scholastiek allen een bijnaam gekregen waardoor zij algemeen bekend zijn. Zo draagt Thomas van Aquino de naam van Doctor Angelicus, de engelachtige leraar of Doctor Communis, de algemeen aanvaarde leraar. Bonaventura heeft de naam gekregen van Doctor Seraphicus, de serafijnse leraar. Welnu, aan Hendrik van Gent heeft men in de traditie de titel verleend van Doctor Solemnis, de verheven of plechtstatige leraar.

Hoewel verschillende van zijn theorieën reeds tijdens zijn leven bestreden werden, schijnt de invloed van Hendrik van Gent in de Nederlanden en daarbuiten zeer groot te zijn geweest. Hij heeft vooral invloed gehad op het post-middeleeuws platonisme en werd van de 14e tot de 18e eeuw nog algemeen gelezen.

We geloven dan ook dat Gent terecht fier kan zijn op deze belangrijke figuur uit de geschiedenis van het middeleeuws denken.

Peter SCHMIDT

Conclusies

1. Wij geloven oprecht dat de ongelukkige formulering in kwestie de oplosbaarheid van de puzzel niet beïnvloed heeft.
2. Wij zijn blij met deze kleine misstap, want zonder hem zouden veel lezers van Gh. T. nooit geweten hebben dat er een Hendrik van Gent bestaat en wie hij was.

GENTSE REVOLUTIONAIRE FIGUREN

DEEL II. CONSTANT HOPSOMERE

Onder de Gentse personaliteiten die zich op een onvoorwaardelijke wijze achter de principes van de Franse Revolutie schaarden, toen in november 1792 de troepen van de la Bourdonnaye Gent binnentrokken, bekleedde Constant Hopsomere een voorname plaats. Op het eerste zicht kan men zich daarover verwonderen. Inderdaad, geboren in 1752 naderde de man de veertig jaar. Men kan dus moeilijk zeggen dat hij handelde onder invloed van jeugdige onbezonnenheid. Hij was jurist, oud-student aan de Leuvense universiteit, onderlegd en welbewust van de draagwijdte van zijn woorden en daden. Hij is welstellend, om niet te zeggen steenrijk. De documenten waarover wij beschikken zeggen dat hij rentenier is, en voor zover de inlichtingen juist zijn die vermeld staan op de niet gedateerde stukken van het Scheldedepartement van omstreeks 1795 die melding maken van "les habitants du département de l'Escaut qui jouissent d'une fortune remarquable" (1), is hij de meest vermogende burger van het departement met een jaarinkomen van 125.000 livres (fig. 1). Hij bezit op het St.-Michielsplein te Gent een weelderig hôtel (2). We bevinden ons hier dus niet in het gezelschap van iemand die zich uit haat tegen de bezittende klasse tot het nieuwe ideeëngoed bekeert, noch uit jaloezie, noch uit bezitsdrang. Het is juist dat illusies hem toen nog konden vergeven worden. Parijs was wel het schouwtoneel geweest van woelige gebeurtenissen, maar de bloedige terreur zoals die te Lyon en te Nantes, hadden nog niet plaats gehad. Zeker, de koning was aangehouden en men sprak van zijn proces, maar dat ging de Belgen niet aan en interesseerde hen ook niet, gezien zij nooit zijn onderdanen geweest waren, die daarenboven nog maar enkele maanden tevoren tegen hun eigen wettelijke vorst in opstand gekomen waren. Tenslotte had de Conventie verklaard af te zien van elk bezitsrecht op de veroverde gebieden en de manifesten van Dumouriez uitgesproken te Valenciennes en Mons beloofden de Belgen vrijheid en riep hen op binnen de kortste keren een door het volk verkozen regering te vormen en dit zonder de minste Franse tussenkomst.

De psychologie van Hopsomere schijnt eigenaardig. Hij is leerling geweest bij de Jezuïeten of de Augustijnen, de enige twee orden die gedurende zijn jeugd onderwijs verstrekten te Gent. Hij is leerling geweest aan de Leuvense universiteit tot 1777 waar het ultramontanisme (3) regel was en waar hij de discussies moet meegemaakt hebben over het Fébronianisme (4) maar dat toen nog niet te lijden had van de maatregelen van Maria-Theresia en vooral Jozef II. Zijn vorming is door en door christelijk geweest en zijn anticlericalisme is enkel te verklaren door een intellectuele evolutie door de lectuur van Franse (filosofische) werken, ook het gedachtengoed

Etat des habitans du D^{ep}artement de l'Escau qui jouissent d'une fortune Remarquable

Noms	Professions	Classe sociale	Revenu	Total
Hopsomers		ambassadeurs	20000	20000
Colman		Nagaccant	10000	10000
Langhem & Hnd		Contine	8000	8000
Mizan		id	10000	10000
Omuc & Coe		id	8000	8000
Zippend		id	8000	8000
Uonina Eric		id	8000	8000
Konstach Pom		id	7500	7500
Vonissone		id	7000	7000
Vilain / alle /		id	8000	8000
Carbon		id	8000	8000
De Haas / trouwman		id	8000	8000
Jorgeus & son / Jorges		id	8000	8000
Cowal		id	8000	8000
Dehoye / Joris		id	8000	8000
Janssens / Joris		id	8000	8000
Deunhuys / Joris		id	8000	8000
Franck / Joris		id	8000	8000
Van Ombroff		id	8000	8000
Konrad / Die / Kost		id	8000	8000
Aperlan		id	8000	8000
Van Kecke		id	8000	8000
Van Kerkhoven		id	8000	8000
Bouwme		id	8000	8000
Nalck / Joris		id	8000	8000
Abend / Van / brand		id	8000	8000
Van Der / Kecke		id	8000	8000
De / Grae		id	8000	8000
Van / Castel / Joris		id	8000	8000
Nichter / Joris		id	8000	8000
Van / Caloen / Meuf / Joris		id	8000	8000
Van / Cap / Joris		id	8000	8000

Fig. 1. "Hopsomers" (sic) staat bovenaan de lijst van de inwoners van het Schelde-departement die van een aanzienlijk inkomen genieten (zie voetnota 22).

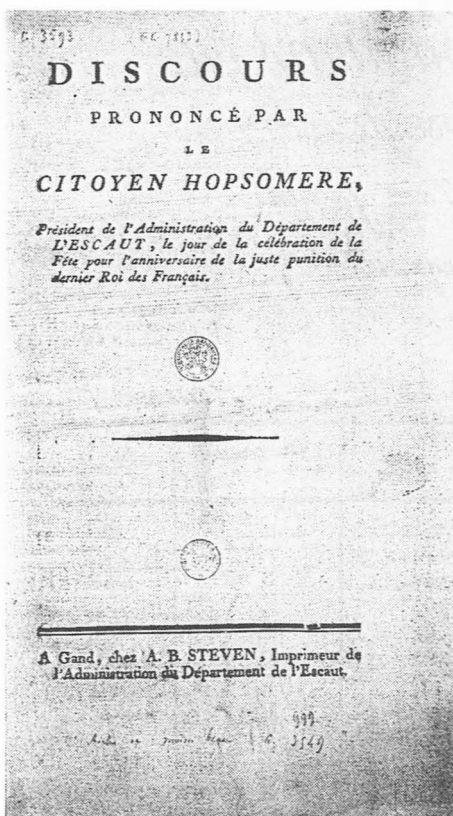

Fig. 2. "Redevoering door burger Hopsomere, voorzitter van de Administratie v.h. Scheldedepartement, de dag v.d. viering v.h. feest van de verjaardag van de juiste en rechtvaardige bestraffing van de laatste Franse koning." (R.U.G. G. 3593) Niet gedateerd.

hogergenoemde conventie te Gent en niet te Brussel zou gevestigd worden. Hij verwelkomde met groot enthousiasme het decreet van 15 december 1792 dat nagenoeg het hele land onder het gezag van de commissarissen van de Conventie stelde en daarmee het oorspronkelijke plan van Dumouriez en zijn onafhankelijkheidsbeloften reeds voor een groot deel de kop indrukte. Hij nam deel aan de manifestatie in de St.-Baafskathedraal (7) in de loop van dewelke de gehechtheid van de stad Gent aan Frankrijk gevraagd werd. Hij achtte zich hierdoor geenszins gecompromiteerd en daardoor emigreerde hij ook niet na de Franse nederlaag te Neerwinden (8) en verheugde zich openlijk over de terugkeer van de Fransen na de overwinning te Fleurus (9). Toen hij benoemd werd als lid van de stedelijke administratie, manifesteerde hij zijn burgerzin door zijn bijdrage aan de

van het advocatenmilieu speelde een rol en uiteindelijk eerst de ontgoochelingen, daarna de woede over de politiek van Vander Noot en van Eupen (5). Hopsomere is een haatdragend Vonckist - zoals zovelen van zijn landgenoten - en ziet geen ander heil voor zijn land en zijn ideeën dan de Franse interventie die hij dan ook dadelijk en met volle overtuiging steunt.

Onmiddellijk na het binnentrekken van de Fransen, sluit hij aan bij de "Club des Amis de la Liberté et de l'Égalité" (6). Toen er sprake was van de benoeming van 60 tijdelijke vertegenwoordigers van de stad Gent bij de Belgische Nationale Conventie die in België het wettelijk gezag moest gaan uitmaken maar die nooit het daglicht zag, stelde Meyer, die niets aan het toeval overliet, op eigen houtje de lijst van deze vertegenwoordigers op en plaatste daar ook Hopsomere bij, wat bewijst dat zijn revolutionaire ideeën welbekend waren. Het is hij die zal uitgekozen worden om naar het hoofdkwartier van generaal Dumouriez te Luik te gaan om te bepleiten dat de zetel van deze

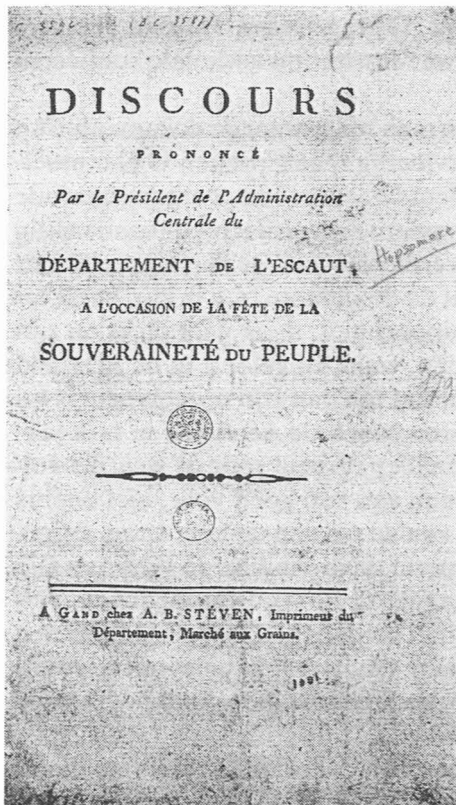

Fig. 3. Redevoering door de voorzitter van de Centrale Administratie v.h. Scheldedepartement (Hopsomere) ter gelegenheid van het feest van de Volkssouvereiniteit (R.U.G. - G. 3592) - Niet geda-teerd.

verplichte lening, die bepaald was op 2.000 livres, uit eigen beweging te verhogen tot 4.000 livres. Hij stelde voor het "Comité de Salut Public" (10) een schrijven op waar-bij hij van zijn gehechtheid van de stad Gent aan Frankrijk blijk gaf. Hij ging deze afgeven en verdedigen te Parijs. Toen de "Administration centrale et supérieure de la Belgi-que" (11) opgericht werd, vertegenwoordigde hij er vanaf 10 juni 1795 de stad Gent (Fig. 2 en 3). Na de staatsgreep van Fructidor (12) orga-niseerde hij op de Kouter een grote manifestatie die hij zelf voorzat en tijdens dewelke hij "une haine éter-nelle à la royauté" zwoer (13).

Regeringscommissaris Bouteville gaf als volgt verslag aan de "Mini-stre de la Police générale": "Le citoyen Opsomere m'a tout à la fois frappé par son extérieur simple et modeste et par la sagesse et l'excel-lence de ses principes" (14).

Na een eerste nederlaag bij de verkiezingen van het jaar V (15) werd hij uiteindelijk dank zij de te duchten intimidaties van Du Bosch "Commissaire du Directoire exé-

cutif" (16) van het Scheldedepartement en misschien door het effect van de corruptie verkozen in de Raad der Vijfhonderd (17). De commissaris van het Directoire schreef over hem naar de Minister van Binnenlandse Zaken: "Hopsomere, administrateur du Département, il est impossible de trouver un patriote plus prononcé; probité et moralité au dessus de tout soupçon" (18). Daar hij voorstander was van de staatsgreep van 18 brumaire (19), werd hij tot lid benoemd van het Wetgevend Lichaam waarin hij zou zete-len tot 1803, datum waarop hij naar Gent terugkeerde en geen enkele func-tie meer in de administratie van het Consulaat of het Keizerrijk bekleedde. Hopsomere vergat nooit dat hij Gentenaar was. Met de hulp van Van Hul-them stichtte hij de plantentuin en de universiteitsbibliotheek in de lokalen van de Baudeloo-abdij en het was met energie dat hij voor de Raad van Vijfhonderd de zaak van de St.-Pieterskerk bepleitte, die van de vernieling

gered werd door Van Hulthem en dank zij Hopsomere “Musée départemental” werd en het statuut bekwam van “Institution nationale confiée au Département de l’Escaut” (20).

A posteriori een oordeel vellen over een man, daar waar de documenten en getuigenissen mekaar dikwijls en overvloedig tegenspreken is een moeilijke zaak, vooral als de betrokkene geleefd heeft in een overgangperiode van de geschiedenis. Men kan van Hopsomere zeggen dat hij onbaatzuchtig was. Hij had daar eigenlijk geen grote verdienste aan, gezien hij reeds zeer vermogend was. De oprechtheid schijnt de dominante trek in zijn karakter te zijn. Hij doet geen toegevingen, schippert niet, maar gaat recht op zijn doel af en dit onder alle omstandigheden, want hij gelooft in de juistheid van de principes die hij verdedigt. Door het feit van zijn oprechtheid is hij loyaal : hij vleit nooit; noch de autoriteit, noch de personen in hun verschillende hoedanigheden. Hij heeft een diep respect voor de wet, die volgens de principes van Rousseau komende van een goed volk, niet anders dan goed kan zijn en de uitdrukking is van de wil van de hele natie. Bijgevolg is hij overtuigd dat de klerus en vooral de monniken de vijanden zijn van de Republiek en, zonder een aanhanger te zijn van vervolgingen, verheugde hij zich over de afschaffing van de Tienden (21) aangezien hij er een mogelijkheid in zag de kerk te verzwakken. Het was zeker niet om de zware last die op de landbouwgemeenschap woog te verzachten dat hij deze daad stelde, want hij was geen sociaal wezen.

Hopsomere heeft slechts weinig gemeen met Van Hulthem, Van Wambeke, Graham, De Caigny, de Graeve of Du Bosch - die geen Gentenaar is -. In de waaier van Gentse revolutionaire figuren neemt hij een aparte plaats in. Maar door de plaats die hij in Gent bekleedde, het fortuin waarover hij beschikte, het prestige dat van zijn functies uitging, is hij voor velen een toonbeeld geweest. En dat was de reden waarom hij gevaarlijk was.

Fernand LELEUX

“Figures révolutionnaires gantoises.”

Vertaling, verklarende nota's
en documenten Eddy LEVIS

NOTEN

- (1) Vertaling : “De inwoners van het Schelvedepartement die van een aanzienlijk fortuin genieten”.
- (2) Op de plaats van de vroegere garage Ford - Plasman en de huidige Volksdeposietokas.
- (3) Zie voetnoot nr. 9 van deel I : “Revolutionaire Gentse Figuren”.
- (4) Fébronianisme : Dit is de leer die Johann Nikolaus von Hontheim, een Duits Rooms-katholiek kanonist (°Trier 27-1-1701, †Montquentin in Luxemburg op

2-9-1790) onder het pseudoniem Justinus Febronius publiceerde in zijn "Statu Ecclesiae deque legitima potestate Romani Pontificus" in 1763, die de leer bevatte over de verhouding paus-bisschoppen. Hij studeerde o.m. te Leuven, waar hij beïnvloed werd door de oud-katholieke theoloog Z.B. van Espen. In 1748 Wijkbischop van Trier. In 1764 werd het Febronianisme door paus Clemens XIII veroordeeld. In 1778 herriep hij onder druk zijn leer, maar zijn latere geschriften (m.n. Commentarius in suam retractationem, 1781) tonen aan dat zijn inzichten weinig veranderd waren. Hontheim betoogt dat de pausen in de loop der tijden allerlei machten hebben geësurpeerd. Hij stelt dat het oppergezag in de kerk berust bij het gelovige volk en dat de uitoefening van dit gezag toekomt aan de dienaren van de kerk, de bisschoppen. Alle bisschoppen bezitten gelijke macht. Dit betekent niet dat Hontheim het primaatschap loochent; hij erkent dat het primaatschap voor de kerkelijke eenheid onontbeerlijk is, dat het door Christus werd ingesteld en dat de vroegere kerk de bisschop van Rome als primaat beschouwde. Met uitzondering van het primaatschap, bezitten evenwel alle bisschoppen dezelfde macht als de paus, die slechts primus inter pares (de eerste onder zijns gelijken) is. Uit deze episcopale visie vloeit de conciliaire theorie voort, volgens welke de paus ondergeschikt is aan het algemeen concilie, waarvan de definities slechts algemeen geldend zijn wanneer zij de opvattingen van het universele gelovige volk uitdrukken. Hontheim verzocht paus Clemens XIII vrijwillig afstand te doen van de machten die het pausdom zich in de loop der geschiedenis op onrechtmatige wijze heeft toegeëigend en riep de wereldlijke vorsten op, zo nodig, hulp te verschaffen met het oog op het herstel der oorspronkelijke kerkorde. Het Febronianisme beantwoordde dus aan de toenmalige anti-pauselijke stromingen.

- (5) De opstand was eigenlijk voorbereid en uitgevoerd door de vooruitstrevende Jan Frans Vonck, een bescheiden en geletterd man, die niets had van een volksmanier, en zijn aanhangers. Toch gelukte het Van der Noot, het hoofd van de uiterst behoudsgezinde Statenpartij, zich van deze geslaagde omwenteling meester te maken. De meeste vrijwilligers hadden nochtans niet de wapens opgenomen om in alle gewesten de verouderde voorrechten van een handvol abten en edelen, die niet eens gans de geestelijkheid en de adel billijk vertegenwoordigden, en van de besturen en de ambachten van een paar grote steden in ere te zien herstellen. Dit was nochtans wat de Brusselse advocaat Van der Noot en zijn aanhangers, de "Statisten" of "Staatsgezinden", wensten. Vijanden van elke hervorming, wilden zij de verouderde Gewestelijke Staten ongewijzigd in leven houden. Zij werden gesteund door de grondbezitters, vooral geestelijkheid en adel en de kleine patroons en winkeliers der ambachten, die in de omwenteling een middel zagen om hun egoïstisch en afstands corporatief monopolie te heroveren. De meesters der ambachten achtten het ogenblik gekomen om zich te wreken op de nieuwe nijverheid en de groothandelaars, die door de Oostenrijkse regering beschermd werden. Dank zij de economische crisis van 1789 viel het de kleine patroons niet moeilijk de arbeiders en de werklozen in het harnas te jagen tegen groothandelaars, bankiers, advocaten en geletterden die Vonck steunden. In deze omstandigheden was het voor de vooruitstrevenden zeer lastig nog langer een aanzienlijk deel van de gewone bevolking achter zich te krijgen. De bevoorrechten eigenden zich dus de revolutie toe : zij keerden terug naar het verleden en traptten de Vonckisten nog eens goed na. Men begrijpt dan ook hun machteloze woede en haat tegenover deze hen geleverde rotstreek.

- (6) vertaling : “Club van de vrienden van Vrijheid en Gelijkheid”.
- (7) Zie “Ghendtsche Tydinghen” jg. 1987 “Republiek en symboliek” blz. 290.
- (8) Neerwinden : Belgische landelijke gemeente aan de taalgrens en de Kleine Gete in Haspengouw, nu gefusioneerd met Ezemaal, Eliksem, Laar, Overwinden en Wange. In 1793 versloegen de Oostenrijkers er de Fransen onder Dumouriez.
- (9) Fleurus : Belgische gemeente ten noorden van Charleroi in de provincie Henegouwen. In 1794 werden de Oostenrijkers onder leiding van Saksen-Coburg er verslagen door Jourdan.

Fig. 4. Lid v.h. “Directoire”.

- (10) Comité de Salut Public : Werd opgericht door de Conventie van 6 april 1793 op aandringen van Danton. Het concentreerde volledig de uitvoerende macht. Robespierre en zijn vrienden verwierven er de meerderheid in juli. Het Comité manifesteerde naar binnen toe een onverbiddelijke gestrengheid tegenover de tegenstanders van de Conventie en droeg bij tot de bloedige terreur tegenover de vijanden van de revolutie in eigen rangen. Naar buiten toe echter slaagde het er in, samen met Carnot, het leger te organiseren dat Frankrijk voor vreemde invasies moest behoeden. Het Comité de Salut Public werd afgeschaft bij de oprichting van het Directoire op 27 oktober 1795 (Fig. 4).
- (11) vertaling : “Centrale Hogere Belgische Administratie”.
- (12) Fructidor : van het Lat. “fructus”, vrucht en het Grieks “doron”, gift of gave. Het was de 12e maand van de republikeinse jaartelling. 18 of 19 augustus tot 16 of 17 september. Hier wordt bedoeld de staatsgreep van 18 fructidor jaar V of 4 september 1797.
- (13) vertaling : “een eeuwige haat tegen het koninkdom”.
- (14) vertaling : “Burger Hopsomere is mij bijzonder opgevallen door zijn eenvoudig en nederig uiterlijk en door de wijsheid en de uitmuntendheid van zijn principes”.
- (15) jaar V : 1797
- (16) vertaling : “Commissaris van het uitvoerend Directorium”.
- (17) Zie voetnoot nr. 2 in deel I over “Revolutionaire Gentse figuren”.
- (18) vertaling : “Het is onmogelijk een beter en meer uitgesproken patriot te vinden, waarvan de rechtschapenheid en de zedelijkheid boven alle verdenkingen staan dan bij Hopsomere, administrateur van het departement”.
- (19) brumaire : Van het Fr. “brume”, nevel of mist. Tweede maand van de republikeinse jaartelling; van 22 oktober tot 20 november.
Op 18 brumaire jaar VIII (9 november 1799) pleegde Napoleon een staatsgreep waardoor hij het Directoire afschafte en zichzelf tot eerste consul uitriep.
- (20) vertaling : “Nationale Instelling gewijd aan het Scheldedepartement”.

- (21) Tienden of Tiendrecht : Het recht om een evenredig deel, meestal 1/10 te heffen op het tiendplichtig gewas van land dat bij een ander in gebruik is, of van de jongen van daarop gehouden tiendplichtige dieren. Het is van Oudtestamentische oorsprong en werd geïnd ten behoeve van de eredienst. De concilies der Rooms-katholieke kerk hebben de gelovigen de verplichting opgelegd tienden te geven aan de kerk. Op allerlei wijzen raakten tienden ook in wereldlijke handen. Later zette men deze tienden om in een equivalent van geld. Het was dus in hoofdzaak een belasting die aan de klerus diende betaald te worden door de plattelandsbewoners.
- (22) Men merkt dat de schrijfwijze dikwijls foutief is. Hopsomere komt hier als rijkste man van het Scheldedepartement te voorschijn. Het is wel belangrijk te onderstrepen dat het hier gaat om een administratief werkdocument opgesteld door een bureau van functionarissen. Het is niet gedateerd, maar men mag bijna met zekerheid stellen dat het niet te laat in de Franse periode moet gesitueerd worden, daar Lieven Bauwens - hier geschreven als "Livin" - een inkomen moet gehad hebben dat zeker de hierop vermelde 40.000 livres ver oversteeg. (Archives nationales - Parijs - Département de l'Escaut. A5 IV 1052 blz 29) Het voorblad is afgestempeld : "Empire Français - Direction générale des Archives".
-

VRAAG EN ANTWOORD

Op de vraag van de Heer **Rudy Van Elslande** (Gh. T. 1988 - Nr. 1 - p. 59) ontvingen wij het volgende antwoord van de Heer **Jean Eeckhout** :

Door de heer Rudy Van Elslande werd een vraag gesteld betreffende twee bekers, werk van het huis Bourdon Wolfers te Gent, en aangekocht door mevrouw Ernest Delaruye.

Deze laatste was de echtgenote van een bekende hofbouwer uit Ledeberg, wiens herenhuis, met witte en groene gevelstenen, gelegen was te Ledeberg, Brusselsesteenweg, links uit de richting Gent.

De heer Ernest Delaruye was de zoon van hofbouwer Lieven Delaruye, wiens naam nog steeds gedragen wordt door een straat in Ledeberg, en die zelf een belangrijk hofbouwer was.

Mevrouw Erneste Delaruye was de zuster van wijlen de heer Leopold Soenens, eerste Advokaat-Generaal bij het Hof van Beroep te Gent en vervolgens eerste voorzitter van het Hof van Cassatie te Brussel.

Het echtpaar Delaruye-Soenens had twee kinderen, alle beide overleden : een zoon, Gervais, Magistraat, en een dochter die met een hofbouwer Declerck, Brusselsesteenweg te Melle huwde en die, na het overlijden van haar echtgenoot, naar Canada uitweek samen met haar kinderen.

Wat Bourdon-Wolfers betreft, zouden heel waarschijnlijk inlichtingen kunnen verstrekt worden, hetzij door de heer Bourdon, zoon van wijlen

Armand, Boslaan 27 te 8300 Knokke-Zoute, hetzij door de juweliërs De Breuck-Willemot, Onderbergen te Gent, opvolgers van het huis Bourdon, Emile Braunplein te Gent, hetzij nog door de juweliërs Wolfers-Chaumet, Louizalaan 82 te 1050 Brussel.

Van de Heer **W. Vanden Berghe** (Gent) ontvingen wij de volgende brief :
"Ik ben de geschiedenis van de Kruisboogmaatschappij Willem Tell aan het opzoeken. Deze maatschappij werd gesticht in 1825 en was van 1838 tot 1921 gelegen aan de Bagattenstraat, ongeveer rechtover de huidige Willem Tellstraat waar tot voor kort de garage Volvo was.

Van 1921 tot 1928 staat deze maatschappij vermeld in de Wegwijzer der Stad Gent met als lokaal "In den Toren" St.-Salvatorstraat.

Van de viering van een honderdjarig bestaan (1925) is in verschillende kranten van dit jaar niks te vinden.

Mijn vragen behelzen de periode van 1920 tot ...

1. Weet iemand iets over de viering van het honderdjarig bestaan van Willem Tell ?
2. Wanneer is de maatschappij ter ziele gegaan ?

De Heer **P. Huys** (Drongen) zit met de volgende vraag :

In het album "Sites et visions de Gand" (1933) van Jules De Bruycker is er een ets, die een krioelende menigte uitbeeldt, gezien vanuit vogelperspektief : een optocht waarschijnlijk, met vlaggen en muziekinstrumenten, aan de trappen van de Belfortkelder, waar een plakkaat de woorden CONCERT en BAL te lezen geeft. Kermis in Gent ? Deze ets (26,6 x 17 cm) draagt de titel "KERWINKEL ONDER DE DRAAKE" (1).

Het woord "kerwinkel" (klemtoon op de 2e lettergreep ?) is ons totaal onbekend. Het komt ook niet voor in het Gents Woordenboek van L. Lievevrouw-Coopman. Houdt het verband met "kermis" of is het een (door De Bruycker zelf bedacht ?) onomatopeïsch woord, om het wriemelende van een vooruitstuwende of dooreenlopende massa weer te geven ?

Heeft iemand van de oudere, autochtone Gentse dialectsprekers in zijn jeugd dit kurieuze woord ooit gehoord en/of zelf gebruikt ? We zouden het graag vernemen...

(1) Grég. Le Roy, "L'oeuvre gravé de Jules De Bruycker", nrs. 185-186.

Op de vragen van de Heer **Eric Vergeylen** (Gent) - Gh. T. 1988 - Nr. 1 - p. 60 kregen wij de volgende antwoorden :

De Heer **F. Stevens-Sanglet** (Gent) stuurde ons een schets van de ligging van de "Snotte Muile". Hij geeft ons enkele inlichtingen nopens de toestand van deze straat. Ze zijn afkomstig van zijn schoonmoeder die geboren werd in 1884 en die in de buurt woonde. Haar commentaar : "t Was om er de benen te breken. De straatstenen waren er zozegzegd maar "ingesme-

ten” en bij regenweder waren die ronde bruinachtige kinderkoppen levensgevaarlijk.”

I.v.m. de Rietgrachtstraat schrijft hij : “Op het Gemeentehuis van Ledeberg en/of Gentbrugge moet daar wel wat over te vinden zijn. Wat ik weet is dat toen ik in de Ploegstraat in Gentbrugge woonde tweemaal waterlast meemaakte en dat de oude bewoners dezer straat het hadden over “de rietgracht kan het weer niet slikken.”

De volgende inlichtingen over de “Snotte Muyle” ontvingen wij van de Heer **J. De Vriendt** (Gent) :

De “Snotte Muyle” was de naam van een grote hofstede die in de achttiende eeuw gelegen was in het centrum van Ledeberg” bij de leederdriesch buyten de Keyserpoorte”. Met de grond had zij een oppervlakte van 4 gemeten en half (ongeveer twee Ha). Op 24.7.1711 verkocht meester Pieter van Putthem, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, deze hofstede aan Jan Mechelynck, meester apothecaris te Gent. (zie : R.A. Gent. Oud Notariaat; minuten van notaris Paul van Siclers. Akte van 24.7.1711).

Na de dood van Jan Mechelynck kwam de hofstede in het bezit van zijn zoon Jacques-Martin Mechelynck, handelaar te Gent en boekhouder van de stadsrechten op de wijn. (Zie : S.A. Gent. Reeks 330. Anno 1758-59 f°388 verso).

Waarschijnlijk zal de naam van de straat wel in verband staan met hoger vermelde hoeve. Waarom de hoeve echter deze naam droeg is een andere vraag.

Ik kwam op de “Snotte Muyle” in verband met een genealogische studie over de familie Mechelynck, die ik in “De Middelaar” (“l’Intermédiaire”) nr. 78, november 1958 heb gepubliceerd. Waarom de boerderij deze naam kreeg zal nog door een andere vorser dienen te worden uitgevist.

Bentos blijft in de belangstelling staan. Getuige daarvan, de talrijke reacties.

De Heer **Fernand De Rockere** (Gent) schrijft ons :

Terugkomend op een brief van de Heer Eric De Backer aangaande kunstschilder Bentos moet ik U verzekeren dat het schrijven van de Heer R. Van Wassenhove het aan het rechte eind heeft.

Inderdaad, de Gentse circusartiest Bentos met familienaam Henri Frans is acrobaat geweest in de Verenigde Staten en is opgetreden eerst bij Barnum & Bailey, verder bij Buffalo Bill. Naar het schijnt was hij een echte atleet en heeft mijzelf nog verklaard dat hij destijds “geposeerd” had voor het standbeeld “De Gladiator” (thans in het Zuidpark).

Na de eerste oorlog, kwam hij terug naar Gent en hield de Café Bentos open in de Lammerstraat, naast de ingang van het Circus (na de brand herdoopt in Nieuwe Circus). Deze herberg (een voorname klant van onze

vroegere brouwerij) werd bezocht door vele circusliefhebbers. De sympathieke Henri Frans "Bentos" bij het ouder worden, werkte mede met circusdirecteur Van Bruane voor het aanwerven van artiesten. Het was de tijd van mooie revues zoals "E Minuutje, 't moe just zijn", van bijzondere vertoningen met Mistinguett, ook nog Richard Tauber, Jozef Schmidt, Maurice Chevalier enz... De laatste voorstellingen werden gegeven onder directie van de heer Fermo.

Rond 1935-36 verhuisde Bento's naar de Wondelgemstraat om daar een tweede café te openen; zijn oudste zoon behield de Lamstraat tot ong. 1940.

De Heer **F. Stevens-Sanglet** (Gent) weet ons het volgende te vertellen :
"In 1942 heb ik A. Bentos (De Martelaere Achille) leren kennen in het café "Bentos" op de hoek van de Wondelgemstraat en van de Van Cleeflaan. Zoals vele anderen kwam Bentos er ook de aankomst afwachten van het "Smokkelaarstrammeke" van Bassevelde om er zo mogelijk wat spek, geitenkaas of aardappels te kunnen aankopen (wat niet wegneemt dat hij er anders ook vaste klant was). Daar ben ik met Bentos in relatie gekomen door mijn vraag aan de cafébaas wie het schilderij gemaakt had waar hij, de baas, en zijn vrouw opstonden in een huiselijk tafereel, bij een openstaand raam. De cafébaas stelde mij Bentos voor als zijnde de schilder, Ik wou graag het schilderij kopen, maar daar kwam niets van in huis; het was eigendom van de cafébaas (en ik veronderstel betaald om achterstallige pintjes te vergoeden).

Na twee-drie maal Bentos ontmoet te hebben heeft hij mij dan eens meegenomen naar zijn atelier in het Begijnhof. Tot het einde van '43 ben ik er dikwijls geweest. De "Mannekop" heb ik aangekocht en Bentos vertelde mij dat het "model" het hoofd is van een dokwerker welke model stond voor het monument der Gebroeders Van Eyck (2e persoon van links). Door mijn betrokkenheid met de weerstand (overplaatsing naar Vlaams Brabant) en later met de zorg voor de broodwinning (jong gehuwd) ben ik nooit meer in contact geweest, noch met A. Bentos, noch met het gelijknamig café. Bij mijn bezoeken op het atelier werd over andere, voor mij onbekende, kunstenaars gesproken en de naam Van Biesbroeck is mij bijgebleven omdat ik dat een zo verwonderlijke naam vond. Nu, sedert enkele jaren, heb ik de tijd om eens wat te lezen over Gentse en Vlaamse kunstenaars en de "Ghendtsche Tydinghen" zijn er wel voor veel bij betrokken. Nu kan ik niet zeggen of Bentos sprak over de Oude of de Jonge Van Biesbroeck.

De "Mannekop" hangt nog steeds boven mijn bed en is in de rechter bovenhoek gemerkt Achille

Bentos

D.M.

De volgende interessante inlichtingen kregen wij van de Heer **Eloi Stas** (Wellen) :

“Reeds een paar malen heb ik opgemerkt dat in de rubriek “Vraag en Antwoord” de naam Bentos ter sprake komt. Ik meen dat u op een verkeerd spoor zit, t.t.z. niet wat betreft het uithangbord, maar de persoon die deze naam gebruikte was een beroemd circusartiest die hier te lande, in Europa, maar nog meer in de U.S.A. grote successen heeft geboekt. Hij is enkele jaren geleden gestorven en was woonachtig in de Nekkersputstraat te Gent. Ik denk dat hij ook De Martelaere noemde en verwant was met de door u genoemde persoon. Het was een klein pittig ventje die zijn laatste levensjaren gesleten heeft bij familie en nadien alleen woonde in de Nekkersputstraat, in het huis gelegen naast de rij-woningen die in de tijd betrokken werden door rijkswachters met hun gezin, niet ver van de ingang van het voetbalplein “Olympia”. In “Het Laatste Nieuws” is destijds een artikel over hem verschenen.”

De verwarring die bestond tussen de artiest Bentos en de circusartiest Bento wordt tenslotte volledig opgeheven door het volgend schrijven van de Heer **André Despretz** (Drongen) :

BENTO, BENTOS en “THE ORIGINAL BENTOS”

Aansluitend op het verhaal van Raphaël Van Wassenhove in *Ghendtsche Tydinghen* (1987, nr. 5, p. 283) over de circusacrobaat Bentos, graag het volgende.

De circusartiest Bento heette Henri Oscar Frans. Hij was de zoon van Eugene Frans en Melanie Leutenez en werd te Oudenaarde geboren op 16 januari 1877. Hij overleed te Gent op 20 maart 1948. Na zijn huwelijk in 1898 met Clementine Van Guyse (Gent, 1879-1957), kwam hij zich uit Ledeberg te Gent vestigen. Volgens Emiel Rouquart, de stille, gedegen Gentkenner, leerde Henri Frans de kleermakersstiel bij Pol de Witte, auteur van de ophefmakende *Geschiedenis van Vooruit en de Socialistische Werkersbeweging sedert 1870* in 1898 verschenen en van het recent posthuum gepubliceerde *Alles is omgekeerd. Hoe de werklieden vroeger leefden 1848-1918* (1986). In de Vorkstraat gevestigd, was hij officieel gazetdrager, terwijl zijn vrouw als kleermaakster aan de kost kwam. Eind 1899 verhuisde hij naar de Meulestedesteenweg. Intussen was op 20 februari zijn eerst zoon René Eugène geboren. Wanneer het gezin naar de overkant van de straat verhuisde, na de dood van de schoonvader, om hun intrek te nemen in het café van Weduwe Van Guyse, stond Henri als fooreiziger geboekt. Later werd dit acrobaat. De naam Bento zou hem gegeven zijn door een Argentijnse vriend. Op 2 januari 1902 werd zijn tweede zoon François geboren. Henri vormde een koppel met de twintig jaar jongere, uitstekende turner Polydoor De Baets als cascadeur. Vaak traden ze op in 't buitenland. Zo rond 1912 in de V.S. bij *Ringling Brothers Barnum*

and Bailey. Langs de Sanderusstraat om (eind 1910) vestigde hij zich op 27 mei 1915 in de Lammerstraat, 15, waar hij het café *Bento(s)* opende. André Minne getuigt in *Circusmensen* (Gent, 1950, p. 18) dat Bento's Bar het rendez-vous der kunstenaars was na de voorstellingen in het *Nieuwe Circus*. Dit café was versierd met taferelen van Achille Bentos, alias Achille De Maertelaere. Op 2 maart 1931 liet Henri de drankgelegenheid over aan zijn zoon François, die inmiddels schoonbroer van Polydoor De Baets was geworden. Eind tweede wereldoorlog ging het café in andere handen over en verdween in de vijftiger-zestigjaren. Henri trok eerst naar de Belgradostraat, maar nam op 12 februari 1935 het café *Concordia* over in de Wondelgemstraat, 2 en herdoopte het in café *Bentos*, naam die deze drankgelegenheid nog steeds draagt.

De oudste zoon René (Gent, 1899-1945) was eveneens circusartiest en muzikant. Vertrokken naar het buitenland eind 1927, kwam hij in 1931 uit Londen terug, waar hij de Braziliaanse artieste Gracielle Fernandez Nelson had leren kennen. Hun relatie duurde tot 1934. In die jaren maakte hij deel uit van *The Original Bentos*, de groep muzikale clowns, die tientallen instrumenten bespeelden, bestaande uit de witte clown René (hijzelf), José (Georges Storme) en de August Polly (Polydoor De Baets); later uitgebreid met hun respectievelijke vrouwen. Polly De Baets verliet de piste na het over de kop gaan van het Circus Demuynck in 1961. Hij overleed in 1979.

Over René Frans en Polydoor De Baets verschenen een paar artikels, met identieke inhoud, maar verschillende illustraties, van André Minne, nl. *Klown Bentos verlaat de Wereldpiste* in *Vooruit* van 6 februari 1979 en *In Memoriam. Clown Bentos verliet de Wereldpiste*. in *De Piste - Maandelijks orgaan van de Club van Circusvrienden Nederland*, 30ste jg., nr. 3, maart 1979.

Naast de Bentos uit het *Paleis van zeildoek* was er de kunstenaar Achille Bentos.

Dank zij Eric De Backer in *Ghendtsche Tydinghen*, 1988, nr. 1, p. 60, kent men nu de tekst van Jef Crick uit *Leven en Werken onzer Beeldende Kunstenaars* (s.d., p. 14).

Achille Bentos was het soms gebruikte pseudoniem van de beeldhouwer, schilder en decorateur Achille De Maertelaere. Hij werd te Gent geboren op 5 september 1882 en overleed er op 24 april 1964, als tweede kind van Karel Lodewijk, hamslager en herbergier, en Pelagie van Laeke. Deze vrijgezel en eenzaam verbleef sedert 1910 meer dan 50 jaar in zijn atelier in de Proveniersterstraat, 25, maar was meestal gedomicilieerd bij zijn ouders en later bij zijn zuster. Korte tijd verbleef hij te Parijs (van 29 maart tot 10 augustus 1900). Hij was een leerling en vriend van Jules Van Biesbroeck Sr. en Jr. en had, evenals zij, uitgesproken sympathie voor het socialisme. Samen met de twee Van Biesbroecks en De Vos verzorgde hij de muur-

decoratie van het Wetterse Volkshuis *De Zon* in 1901, door Louis Bertrand beschreven in *La Coopération en Belgique* (dl. 2, p. 571). Voor sommige nieuwjaarsnummers van het dagblad Vooruit tekende hij de artistieke frontpagina. Hij ontwierp in 1899 in opdracht van de B.W.P. de art nouveau-affiche voor de inhuldiging van de nieuwe magazijnen van Vooruit. Ze staat afgebeeld in *De Rode Verleiding. Een eeuw socialistische affiches.* (dl. 2, p. 43). Een biografische nota werd opgenomen op p. 194, duidelijk geïnspireerd op een krantenartikel van de kenner en verdediger van Gentse kunstenaars, Jos Murez, in *Vooruit* van 4 oktober 1962. Een *door-drukje* van dit artikel verscheen in *Vooruit* bij Bentos' dood op 27 april 1964, ondertekend door Roghes, vroegere collega van Murez.

De Maertelaere schilderde het bekende paneel, megedragen in diverse 1 Meistoeten *De Klok slaat 5 ure ! Half slapend gaan zy naar 't fabriek*. Het staat afgebeeld in *1885-1985. Honderd jaar socialisme. Een terugblik.* (p. 19, nr. 3 en bij de afbeeldingen in kleur, maar met de foutieve schrijfwijze A. De Marteleire).

In 1924 vervaardigde hij het kunststuk aan Vader Anseele, voor zijn vijftig jaar inzet, aangeboden door de gepensioneerden van de S.M. Vooruit. Een afbeelding staat in *Avanti's Een Terugblik* (2de uitg., dl. 3, p. 209). De monumentale romantisch-realistische beeldengroep als grafmonument voor Jan Samyn, dertig jaar lang hoofd van het Socialistische Vlasbewerkers en -beworksters syndicaat, ontstond in 1935. Het bevindt zich op de Westerbegraafplaats en staat afgebeeld en beschreven in *In steen en brons van leven en dood* (p. 91-93) van A. Capiteyn en J. Decavele.

Achille Bentos is ook in het Gentse stadsbeeld terug te vinden. De ovale, bronzen gedenkplaat voor de gesneuvelden van de eerste wereldoorlog, geschonken door de inwoners van de tiende wijk *Rabot* werd door hem ontworpen en bij de bronsgieter Vindevogel in Gentbrugge gegoten. Ze werd ingehuldigd aan het Griendeplein op 18 september 1921.

Vaak stelde hij tentoon in de kring *Kunst en Kennis* van de *Cercle Artistique et Littéraire*. Uitzonderlijk was hij vertegenwoordigd op de Gentse triënnales.

Hij werkte streng academisch : allegorische taferelen (*Het banquet des levens*), mythologische scènes (*Leda*), naakten (*Na het bad*), landschappen (*Winter*) en portretten (*De dame met de camee*). Hij werkte scrupuleus. Aan *De dame met de fox* werkte hij gedurende één maand aan het dier en schilderde elk haartje met een penseel van één haar...

In het gebruik van zijn namen zit geen logica : Achille De Maertelaere, Achille Bentos, Achille Bentos D.M., Bentos A.D.M. komen door elkaar voor. Alleszins vóór 1920 gebruikte hij voor het eerst het pseudoniem Bentos. Hij vertelde zelf aan Jos Murez het waarom. In het Begijnhof hadden verscheidene kunstenaars met de gelijkkluidende naam De Maertelaere hun atelier. Vaak kwam de briefwisseling verkeerd terecht. Daarom koos

Achille als kunstenaarsnaam de licht vervormde naam van zijn jeugdvriend uit de Volksmaatschappij, de atleet, die vaak voor hem poseerde : Bento vervormd tot Bentos.

Een schilderij *Gezellige lectuur* van Achille Bentos zou Henri Frans voorstellen. Hij zit voor een open raam in een wijnen zetel, gebrild, pijprokend en op pantoffels. Doordat hij *De Dag* leest, moet het schilderij gesitueerd worden tussen 1934 en 1944.

De tegenhanger van dit tafereel *De vrouw maakt de hutsepot klaar* zou Henri's vrouw voorstellen.

Volledigheidshalve weze vermeld dat het A.M.S.A.B. of Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging in haar reeks biografische mappen een biografische nota over Bentos bezit opgesteld door Willy Haagen.

DOCUMENTATIECENTRUM

WERKING 1987

Uitleningen	1987	1986
Algemeenheden	15	8
Economie	5	10
Gent	548	497
Geschiedenis	262	236
Kunst	39	10
Localia	64	54
Natuurwetenschappen	2	-
Opvoedkunde-Onderwijs	1	7
België-Buitenland	15	20
Oost-Vlaanderen	224	148
Sint-Amandsberg	99	45
Taalkunde	13	17
Volkskunde	33	31
Letterkunde	-	-
	<hr/>	<hr/>
	Totaal 1320	1083

Gemiddeld uitleningscijfer per openingsdag (2 uur) = 81

Varia

Affiches-Devotieprenten-Foto's

Prentkaarten-Voorwerpen-Plans & Kaarten

Licenciaatsverhandelingen

Totaal	83	152
--------	----	-----

Tijdschriften	Totaal 1665	1928
	<hr/>	<hr/>
	Algemeen totaal 3068	3163
Administratie		
Aantal bezoeken	1642	1596
Aantal nieuwe ontleners	25	32
Bibliotheek		
Aankopen	42	50
Giften	178	241
	<hr/>	<hr/>
Totaal	220	291
Ruildiensten	127	127

MOREEL VERSLAG

Wij mogen andermaal tevreden zijn over onze activiteit in 1987 : meer bezoeken (1642-1596), meer uitleningen van boeken (1320-1083), maar minder belangstelling voor de varia en vooral voor de tijdschriften (1665-1928).

In het totaal stellen wij een kleine daling vast van het geheel (3068-3163) maar desondanks is 1987 een goed jaar voor onze werking die niets van haar aantrekkingskracht verliest en de waardering verdient van al wie ons rijk boekenfonds raadpleegt.

Maart en november waren de drukste maanden, januari en april de zwakste.

Opnieuw danken wij iedereen die zijn medewerking heeft verleend tot voltooiing van het bibliotheekwerk en ook onze trouwe bezoekers, de steunpilaren van het documentatiecentrum dat ook buiten de stad belangstelling opwekt.

De bibliothecaresse,
Mevrouw Van Geluwe-Eggermont A.

BIBLIOGRAFIE

Onlangs verscheen het boek **“Het Van Crombrugghe’s Genootschap van 1857 tot 1875”** van de hand van Dominique Verkinderen.

Dit is een publicatie die alle Gentse heemkundigen moet interesseren; het Van Crombrugghe’s Genootschap is immers een van de oudste culturele verenigingen van onze stad. Het werd gesticht in 1857 en is dus ruim 130 jaar oud. Het is zó verweven met het cultureel leven in onze stad dat de naam iedere Gentenaar familiair in de oren klinkt.

Is het Van Crombrugghe’s Genootschap sinds lang een liberale vereniging, dan was dat zeker niet het geval gedurende de eerste 20 jaren van zijn bestaan. Zowel socialisten, als liberalen, als katholieken vonden er elkaar. De katholieke Frans De Potter was trouwens één der medestichters. Een feit is nochtans dat er zich in deze periode een machtsstrijd afgespeeld heeft. Het is over deze periode dat het boek handelt. Gelukkig is het archief van het Genootschap vrij goed bewaard gebleven, zodat wij een goed overzicht krijgen van wat er zich daar, meer dan een eeuw geleden, afgespeeld heeft.

Het boek, ruim 150 bladzijden dik, is zeer verzorgd gedrukt. Het bevat verschillende illustraties, o.m. een prachtige kleurenfoto van het portret van Van Crombrugghe dat geschilderd werd door Jozef Paelinck.

Het boek kan bekomen worden door overschrijving of storting van 495 fr. + 45 fr. verzendingskosten op Rekening Nr. 551-2843700-20 van het Liberaal Archief - Gent. Deze die de verzendingskosten willen uitsparen kunnen het boek afhalen in het lokaal op de Huidevetterskaai 40. Maar opgepast : na 20 uur.

Een van die boeken waarvan Gentse heemkundigen later spijt zouden hebben het niet gekocht te hebben.

H.C.

Men meldt ons ook nog het verschijnen in juni van het **“Herdenkingsboek 100 jaar Heirnis”**. Dit geïllustreerd boek, formaat 21 x 29,5 cm., zal ongeveer 200 bladzijden bevatten. De prijs ervan wordt 400 fr. + 50 fr. verzendingskosten. Bestellingen kunnen gebeuren door overschrijving van dit bedrag op de Rekening Nr. 001-1777529-80 van “100 Jaar Heirnis” - Gent. Er wordt een luxe-uitgave voorzien aan 800 fr.

Deze die de verzendingskosten willen uitsparen kunnen het boek afhalen op de tentoonstelling die zal plaats vinden op 25 en 26 juni 1988.

Men meldt ons ook nog het verschijnen op 6 mei van het boek **“Honderd Onze-Lieve-Vrouwkapellekens in Gent”**.

Het boek is een kleurenreproductie van 100 aquarellen van de Gentse kunstenaar Gilbert Boerjan. Bij ieder aquarel staat een uitleggende tekst van Ludo Colin en Dirk Smet.

Het boek kost 430 fr., verzendingskosten inbegrepen. Het kan bekomen worden door overschrijving of storting van dit bedrag op de Rekening Nr. 440-0492421-24 van “Gent aan Maria” V.Z.W. - Gent.

Is reeds verschenen : **“KUNSTMAP GENT”**. Teksten over Gent van o.m. Ledeganck, Julius Vuylsteke, Karel Van de Woestijne, Richard Minne, Emile Verhaeren, René De Clercq, etc. etc. op een prachtige wijze geïllustreerd door Oscar Bonnevalle. Een album bestaande uit 37 losse bladen (32 x 24 cm.) vol met schilderachtige Gentse hoekjes zoals de Lievekaai, de Zuivelbrug, de Graslei, Gewad, Geldmunt, Groentenmarkt, Achterkant Penhuizekens, enz.

Prijs : 650 fr., verzendingskosten inbegrepen.

Zeer warm aanbevolen, zijn prijs meer dan waard.

Bedrag over te schrijven of te storten op Rekening Nr. 443-9601141-90 van Oscar Bonnevalle, Gent.

GÈNSCHE PRÀOT

Lewerklets es ne klîermaoker van 't halverdrije donker. Hij zit mêer in d'hirbirge aos op zijn taofel, in hij hêe tons nog de vuile gewente van ieder kîer dat hij en nieuwe kostume veur iemand mâokt, dâor iest zelve ne kîer mee te gâon wandele ! 't En es nie ghîel îerlijk, zegt hij ezûu, mâor 't es profijtig.

Op ne kîer wast hij weeren uitgeklopt gelijk ne fieskadijn. Hij trok nâor Drongen in kwam dâor in en grûut hirbirge wâor dan ze eten in lozement gaove.

- Geef mij ne kîer e glas Champagne zeid hij aost hij binnenkwam.

- 'k En verkuupe da nie, menhîere den baron, zeid de bâozinne.

- Geef mij tons en stijve pinte bier, zeid hij ezûu.

- Jâo ek, zei ze zij.

- Moederke, zeid hij, g'hêt dâor op u hof ne schûune kalekoen lûupe, dâor zoe 'k ne kîer wille van ete. 'k Ben ezûu nen halve kwibuus in 'k en kijke nâor gîe geld.

- Aos ge gij wilt wachten in betaole, menhîere den baron, 't en kan mij nie schille, mee en uurken of twee es 't hij gerîed.

- Pluimt hem mâor, zei Lewerklets. Hij omstak en sigare in begost zijn gazette te leze. Twie uurkes laoter kwam de baozinnen af.
 - Hij es g'ried, menhiere den baron, zei ze ezûu, ge keun binne gân. Lewerklets zett 'g hem aan taofel. Hij haod al îenigte pinte gedronke, in zijn cens begoste te schuive.
 - Hoevele kost da, madam, vroegt hij...
 - Ha, menhiere den baron, zei ze zij, hij kost vijftien fran.
 - 't Es nen diere veugel, zei Lewerklets, mâor hij ziet er goed uit. Wete wa dat ge doet, moederke, zeid hij ezûu ? Snijd er mij veur vijf en tzeventeg centimen af, 'k zal der wel genoeg mee hên, in doet er nog en tzûurken bier bij...
- Den bâos es afgekome, hij hêe Lewerklets en smijtinge gegeven in op strâot gesmete.

HET A.M.S.A.B. (ARCHIEF EN MUSEUM VAN DE SOCIALISTISCHE ARBEIDERSBEWEGING)

DOCUMENTATIEBESTANDEN, BRUIKBAAR VOOR HET HISTORISCH EN HEEMKUNDIG ONDERZOEK*

1. Inleiding

Het kan gebeurlijk verwondering opwekken dat men eraan denkt een artikel over een dergelijk onderwerp in een historisch-heemkundig tijdschrift te publiceren.

Het is echter relevant dat aan de vorsers inlichtingen worden verstrekt inzake documentatiebestanden waar een ongekende rijkdom aan materiaal voorhanden is.

Naast het Rijks- en Stedelijk archief en de gespecialiseerde archieven der Gentse Heemkundige Kringen stelt A.M.S.A.B. (nog tijdelijk in de Sint-Pietersnieuwstraat 23 gevestigd) haar leeszaal open voor een zo breed mogelijk publiek.

Jaarlijks is er trouwens een stijging merkbaar van geïnteresseerde studenten en historisch-gerichte vorsers.

Vanaf de zestiger jaren werden de uitgebreide archiefcollecties van de socialistische arbeidersbeweging Gent-Eeklo verzameld en geclassificeerd. In 1980 ontstond daaruit de v.z.w. A.M.S.A.B., een onafhankelijk, wetenschappelijk instituut.

De bestanden groeiden tijdens de daaropvolgende jaren. Het aangebrachte materiaal werd en wordt geordend, geclassificeerd en zo mogelijk be-

* Naar Piet Crève : "Vlaamse Stam" - Nr. 1 - Januari 1988.

schreven.

A.M.S.A.B. doet aan wetenschappelijk onderzoek. Projecten worden opgesteld en uitgevoerd, o.m. het inrichten van tentoonstellingen over gans Vlaanderen, het publiceren van monografieën en het eigen tijdschrift "A.M.S.A.B.-Tijdingen" plus de medewerking aan T.V., tentoonstellingen in banken enz. A.M.S.A.B. werkt nauw samen met openbare bibliotheken, universiteiten in binnen- en buitenland en met archiefcentra van andere ideologische strekkingen.

2. Beheer en personeel

Een "Algemene Vergadering" staat in voor het beheer van A.M.S.A.B. De helft der leden zijn historici, de andere helft vertegenwoordigers van organisaties.

De Raad van Beheer wordt voorgezeten door Prof. Dr. Herman Balthazar, gouverneur van de Provincie Oost-Vlaanderen. Afgevaardigd-beheerder Dr. Wouter Steenhaut is directeur.

De meeste personeelsleden zijn in B.T.K.- of D.A.C.-verband tewerkgesteld, o.m. de zes full-time archivariissen die het archiefmateriaal wetenschappelijk verwerken en ontsluiten. Een kunsthistoricus staat vrijwillig in voor de afficheafdeling.

3. Welke documentatiebronnen kunnen worden geraadpleegd ?

a) De uitgebreide archieffondsen (in 1970 = 10; in 1988 = 110)

Het merendeel der archieven handelen over de Socialistische Gemeenschappelijke Actie :

- 1) syndicaten van het A.B.V.V. en het A.C.O.D.,
- 2) archieffondsen van socialistische afdelingen en federaties,
- 3) persoonlijke archieven (o.m. van Hendrik De Man, Edward Anseele jr., Achilles Van Acker enz.),
- 4) het Nationaal archief van de S.P., van Coöperatieven, van de Vrijdenkers enz.

De eerste inventarissen werden reeds gepubliceerd. Aan een archiefgids en aan de stortingslijsten wordt gewerkt.

b) De bibliotheek

Deze beslaat meer dan 10.000 monografieën en 1200 tijdschriften, verslagen van congressen en andere activiteiten van de Socialistische Gemeenschappelijke Actie.

Een repertorium van Pers en Periodieken 1840-1940 ligt ter inzage.

A.M.S.A.B. krijgt regelmatig een 150-tal periodieken toegestuurd. Daarboven beschikt men er over de volledige verzameling van de kranten Vooruit-De Morgen en De Werker (die grotendeels gemicrofilméerd werden) en De Volksgazet.

A.M.S.A.B. bezit zeldzame eerste-uitgaven (o.m. Marx, Fourier, Proud-

hon e.a.) Ter consultatie bestaan auteurs-, titel- en trefwoordencatalogi.

c) De fototheek

Alle foto's uit het fotoarchief van de krant "Vooruit" en de schenkingen uit Antwerpen, Geraardsbergen, Ieper, Mechelen, Menen, Oostende e.a. werden gerepertorieerd.

A.M.S.A.B. beschikt tevens over foto's uit het eigen museum- en archiefbezit : affiches, beeldhouwwerk, schilderijen, vlaggen, enz.

Deze verscheiden en indrukwekkende fototheek droeg reeds bij tot realisatie van tentoonstellingen buiten A.M.S.A.B. en verschillende B.R.T.- en R.T.B.F.-uitzendingen.

d) Het filmarchief

Een lijst van de filmcollectie van 150 verschillende exemplaren die verschillen qua vorm en inhoud, ligt ter beschikking. Deze films werden doorgaans gecreëerd voor de propaganda, verkiezingen en huldigheden.

e) De affiches (tekst- en figuratieve)

Tot op heden werden er ca. 3800 affiches wetenschappelijk op steekkaart gebracht en gerepertorieerd volgens belangrijke onderwerpen.

De meeste werden reeds gefotografeerd, op textiel geplakt en waar nodig, gerestaureerd.

Door het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen werd in 1985, ter gelegenheid van een tentoonstelling van socialistische affiches, een rijk geïllustreerd, tweedelig afficherepertorium "De Rode Verleiding" uitgegeven.

f) De iconografische collectie

A.M.S.A.B. beschikt over een mooie collectie schilderijen, tekeningen, karikaturen, beeldhouwwerk, vlaggen, medailles, speldjes enz. in verband met de socialistische arbeidersbeweging. Ook hiervan bestaan inventarisatiefiches.

4. De dienstverlening

De heemkundige en geschiedkundige vorsers kunnen in A.M.S.A.B. terecht indien hun onderzoek naar het ruim kader van de socialistische arbeidersbeweging vanaf haar ontstaan tot op heden leidt.

Zoals reeds beschreven, beschikt men daarvoor over inlichtingen uit de archieffondsen, de bibliotheek, de fototheek, het filmarchief, de afficheverzameling, de iconografische collectie en tevens uit publicaties, door A.M.S.A.B. zelf uitgegeven : tentoonstellingscatalogi en het tijdschrift "A.M.S.A.B.-Tijdingen".

De leeszaal is toegankelijk vanaf maandag tot en met donderdag tussen 9 en 12 uur en tussen 13 en 17 uur.

Na 1 juni 1988 bevindt A.M.S.A.B. zich in de ruimere Bagattenstraat 174 te Gent (Tel : (091)240079)

U bent van harte welkom !

L. HOSTE